

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

**PERCEPCIJA I PRODUKCIJA ZANAGLASNE
DUŽINE**

Diplomski rad

Monika Rosandić

Zagreb, 2013.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

**PERCEPCIJA I PRODUKCIJA ZANAGLASNE
DUŽINE**

Diplomski rad

Monika Rosandić

Mentorica: dr. sc. Elenmari Pletikos Olof, doc.

Komentorica: dr. sc. Jelena Vlašić Duić, doc.

Zagreb, 2013.

Podaci o završnom radu:

I. AUTORICA

Ime i prezime: Monika Rosandić

Datum i mjesto rođenja: 13. listopada 1987. godine, Slavonski Brod

Studijske grupe i godina upisa: fonetika i kroatistika, 2006.

II. ZAVRŠNI RAD

Naslov: Perpcpcija i produkcija zanaglasne dužine

Broj stranica: 54

Broj priloga: 3

Datum predaje rada: 19. travnja 2013.

Sastav komisije koja je rad ocijenila i pred kojom je branjen: dr. sc. Elenmari Pletikos Olof, doc.; dr. sc. Jelena Vlašić Duić, doc. i dr. sc. Marko Liker, doc.

Datum obrane rada:

Ocjena završnog rada i ocjena obrane:

Potpisi članova komisije:

Sadržaj

I. TEORIJSKI DIO.....	1
1. Uvod	1
2. Definicija zanaglasne dužine i njezina terminologija.....	2
3. Podrijetlo zanaglasne dužine	3
4. Bilježenje zanaglasne dužine u normativnim priručnicima.....	5
5. Uloga zanaglasne dužine	7
6. Raslojenost naglasne norme	8
6.1. Ostvarenje zanaglasne dužine u tipovima općega hrvatskog jezika.....	9
6.2. Trajanje zanaglasne dužine u tipovima općega hrvatskog jezika.....	10
7. Opća pravila ostvarivanja zanaglasne dužine prema klasičnoj normi.....	11
7.1. Zanaglasna dužina u imenica.....	12
7.2. Zanaglasna dužina u pridjeva	13
7.3. Zanaglasna dužina u glagola	15
7.4. Zanaglasna dužina u ostalih vrsta riječi.....	15
8. Istraživanja zanaglasne dužine u hrvatskom jeziku.....	16
8.1. Trajanje zanaglasne dužine.....	20
8.2. Ostvarenje zanaglasne dužine u hrvatskim regijama.....	22
8.3. Vrijednosne prosudbe zanaglasne dužine.....	21
9. Opće tendencije ostvarivanja i gubljenja zanaglasne dužine.....	22
II. EKSPERIMENTALNI DIO.....	24
1. Ciljevi i istraživačka pitanja	24
2. Hipoteze.....	25
3. Metodologija	26
4. Rezultati i rasprava.....	32
4.1. Akustička analiza trajanja zanaglasne dužine	32
4.2. Slušna procjena ostvarenosti zanaglasne dužine	41
4.3. Prihvatljivost zanaglasne dužine	43
5. Ograničenja istraživanja	51
6. Zaključak.....	52
7. Sažetak.....	50
8. Summary	51
9. Bibliografija.....	52

Prilozi

I. TEORIJSKI DIO

1. Uvod

Naglasna norma hrvatskoga standardnog jezika zbog svoje neustaljenosti izaziva mnogo prijevora u jezikoslovnim krugovima i u javnosti. U novije se vrijeme uočavaju veliki raskoraci između zapisanoga i propisanoga stanja, propisane i uporabne norme, ovjerenog i propisanog izgovora ili, kako ih Škarić (1999: 120) naziva, „standardološkog planskog nastojanja“ (propisane norme) i „stvarnog standardnog jezika“ (uprabne norme). Osim između ovih dvaju polova norme, koji bi se trebali dopunjavati, a ne doživljavati međusobno isključujućim, nesuglasice se javljaju i među priručnicima koji različito propisuju naglasnu normu.

Odmaci od kodificirane naglasne norme odnose se prije svega na raspodjelu naglasaka, ali isto tako i na repertoar prozodijskih jedinica. Tako se jednim od nestabilnih mjesta hrvatskog naglasnog sustava smatra izgovor zanaglasne dužine koja se, kako su pokazivala istraživanja suvremenoga hrvatskog govora, uglavnom izjednačuje sa zanaglasnom kračinom, osim u dalmatinskom i slavonskom štokavskom izgovoru.

U ovom će se radu ispitati izgovor zanaglasne dužine u štokavaca dalmatinskog i slavonskog izgovornog podrijetla, za koje se pokazalo da donekle ostvaruju dužinu u svom izgovoru te će se proučiti odmaci od propisane klasične norme. Akustičkom analizom trajanja i slušnom procjenom ispitat će se obrasci gubljenja zanaglasne dužine jer se očekuje da se ona gubi u određenim tendencijama (ovisno o vrsti riječi, položaju u riječi, vrsti sloga i sl.). Također, ispitat će se percepcija zanaglasne dužine te provjeriti prihvatljivost zanaglasne dužine jezično obrazovanim procjeniteljima.

2. Definicija zanaglasne dužine i njezina terminologija

Silina ili jačina izgovora, kretanje tona (dizanje i spuštanje), trajanje ili kvantiteta sloga te izgovorna točnost akustičke su pojave kojima se ostvaruje naglasak riječi (Škarić, 2007: 120). S obzirom na temu rada, u ovom će se istraživanju mjeriti trajanje. Ono je akustička kategorija kojom se ostvaruje razlika između naglašanih i nenaglašanih slogova, između dugih i kratkih naglašanih vokala te razlika između dugih i kratkih nenaglašanih vokala.

Naglašeni slogovi, u kojima su zastupljena sva četiri naglasna obilježja, međusobno se razlikuju tonom i trajanjem. Za razliku od njih, nenaglašeni se slogovi također mogu razlikovati, ali samo po trajanju. Mogu biti dugi i kratki te se ostvaruju kao dužina ili kao kračina. Nenaglašena dužina u slogu nakon naglašenoga smatra se jednom od naglasnih jedinica u hrvatskom standardnom jeziku (Barić i sur., 2005: 67).

U dostupnoj literaturi koja se bavi dužinom kao prozodijskom jedinicom, uočava se supostojanje dvaju izraza, neovisno o tome je li prvi dio sintagme zanaglasna dužina ili postakcenatska dužina hrvatskoga ili međunarodnoga nazivlja. Tako se autori pretežito koriste dvama izrazima – duljina i dužina (Barić i sur., 2005; Škarić, 2007a; Martinović, 2008; Pletikos, 2008. i dr.), poimajući ih i rabeći kao istoznačnice, kako bi izbjegli neprestano ponavljanje jednog izraza. U kratkoj polemici „*Duljina ili dužina?*“ Babić (1963/1964) iznosi stav kako su oba oblika jednako opravdana, pravilna i zastupljena u uporabi te kako se među njima ne može napraviti razlika. Ipak, kako je izraz *dužina* više u skladu sa sustavnom tvorbom, njoj daje neznatnu prednost.

Zbog jezične ekonomičnosti, ali i razgraničavanja naziva u kontekstu fonetskih istraživanja, u ovom će se radu napraviti terminološka distinkcija između izraza. Izraz *dužina* rabiće se za prisutnost/odsutnost naglasne jedinice u govornom lancu, dok će se izraz *duljina* rabiti samo za označavanje trajanja, kako zanaglasne dužine, tako i ostalih pojava u govoru (primjerice samoglasnika pod svim četirima naglascima) koje se ostvaruju u vremenu i imaju svoje trajanje. Time se, analogno postojanju duljine dužine u geometriji, uvodi *duljina* zanaglasne dužine u prozodiji. Dok se *duljina* u geometriji mjeri se prostornim jedinicama, gramatička se *duljina*, ona prozodijska, izražava vremenskim jedinicama, milisekundama (ms).

3. Podrijetlo zanaglasne dužine

U preteči starijega hrvatskog jezika, općeslavenskom jeziku, koji datira u razdoblje između 7. i 11. st., rekonstruiraju se sljedeći naglasci:

˘ kratki silazni (kratki cirkumfleks), npr. *gǫvōrъ > hrv. gǫvōr

ˆ dugi silazni (dugi cirkumfleks), npr. *pīvo > hrv. pīvo

˝ akut (stari akut, stari uzlazni), npr. *rȳba > hrv. rȳba

˜ dugi neoakut (novi akut, novi uzlazni), npr. *kǫrl'ь > hrv. krǫlj

˘ kratki neoakut (kratki novi akut/uzlazni), npr. *bǫbъ > hrv. bǫb (Kapović, 2008: 2).

Osim navedenih pet prozodema, rekonstruiraju se i dvije dužine – prednaglasna (*rūkǫ*) i zanaglasna (*ǫčenīk*) (Lisac, 2002: 87).

Općeslavenski se jezik postupno razvijao i mijenjao te su se navedeni prozodemi u hrvatskim govorima reflektirali u ponešto izmijenjenom inventaru. Tako su općeslavenski kratkosilazni (*˘), stari akut (*˝) i kratki neoakut (*˘) dali kratkosilazni (˘) u svim hrvatskim govorima. Jedina je razlika u tome što kratkosilazni (˘) postao od kratkosilaznog (*˘) preskače na prethodni slog (*kǫlo > kǫlo, ǫ kolo), a kratkosilazni (˘) nastao od staroga akuta (*˝) i od kratkoga neoakuta (*˘) ostaje na istom mjestu, primjerice *bǫlto > blǫto, u blǫto (novoštokavski ǫ blato) i *pǫpъ > pǫp, ni pǫp (novoštokavski ni pop). Naposljetku, stari dugosilazni (*ˆ) dao je dugosilazni (ˆ) (ako iza njega slijedi jedna mora ili manje od toga, a tim trajanjem ostvaruju se kratki samoglasnici *e, *o, *ь i *ъ) ili kratkosilazni (˘) (u ostalim slučajevima) u svim hrvatskim govorima, dok se dugi neoakut (*˜) odrazio kao akut (˝) (Kapović, 2008: 9-13). Silazni naglasci u općeslavenskom mogli su biti samo na prvom slogu u riječi, stari uzlazni na svim slogovima, a novi uzlazni na svima osim na zadnjem (Kapović, 2005c: 52).

U općeslavenskom jeziku nije postojala oprjeka po duljini samoglasnika - *e, *o, *ь i *ъ bili su uvijek kratki, s trajanjem od jedne ili pola more, dok su ostali samoglasnici (*a, *ě, *i, *u, *y, *ę, *q te diftonzi *ьг, *ьг, *ьл, *ьл), s trajanjem od dvije more, uglavnom svi bili zalihosno dugi (Kapović, 2008: 16-17). Nakon općeslavenskog razdoblja ta je kvantiteta nestala kao zalihosno obilježje (Kapović, 2005c: 51-52) te se očuvala kao razlikovna, primjerice u hrvatskom jeziku, u kojem su samoglasnici mogli biti i kratki i dugi, što se očuvalo i do danas u većini hrvatskih govora.

Osim opisanih promjena, nakon općeslavenskog je razdoblja došlo do kraćenja dugih nenaglašanih slogova, prednaglasnih i zanaglasnih. U hrvatskom su se prednaglasne dužine pokratile ispred dviju ili više mora (Kapović, 2008: 16-17). Zanaglasne su se pak dužine

očuvale u drugom slogu dvosložnih i trosložnih riječi (*gǎvrān*, *gǎvrāni*), dok su se u drugom slogu, a i u svim daljnjim slogovima četverosložnih i duljih riječi, one pokratile (*gǎvrānovi*). Do kraćenja je došlo i u trosložnih riječi dugoga zadnjeg sloga, primjerice *mjēsēc*, ali *mjēsēcni*. Moglo bi se pogrješno pomisliti da se dužina čuva kod dugih nenaglašenih slogova u zadnjem i predzadnjem slogu bez obzira na broj slogova u riječi, jer su sufiksi kao *-nīk*, *-ār* i sl. uvijek dugi (*mūčenīk*, *tāmničār*), no ti primjeri ne nastaju analogijom prema navedenim oblicima (ibid.: 20).

Osim ovih naslijeđenih dužina, u hrvatskim su govorima nastajale i nove dužine. U nastavku će se navesti neke od mogućnosti duljenja koje su, između ostaloga, zahvatile i nenaglašene slogove. Primjerice, u refleksiji nominativa naglasne paradigme *c* (općeslavenska paradigma po kojoj se sklanjaju riječi s promjenjivim i pomičnim naglaskom) u hrvatskim se govorima dulji posljednji samoglasnik riječi ako ona završava poluglasom i ako nije posrijedi poluglas (u dvosložnim riječima): **bògъ > bôg*, **gòvorъ > gòvōr*, ali *nòkat*, *nòkta < *nògъtъ*. Nadalje, došlo je do stezanja samoglasnika te su i na taj način nastali novi dugi samoglasnici, primjerice u hrvatskom *nèmōj < nemōj < *nemozī*. Neki su govori od staroga **-bje* i **-bstvo* dobili jednostavno *-je* i *-stvo*, dok su drugi produljili zadnji slog u zamjenu za gubljenje slabog poluglasa pa su nastali dugi nastavci *-jē* i *-stvō*. Ta pojava doista varira od govora do govora, a u ponekim čak i supostoje oba refleksa, primjerice u Novom, gdje se uočavaju oblici: *ditīnstvō* i *ditīnstvo* (Kapović, 2005c: 53-54). Također, u mnogim je govorima došlo do duljenja ispred sonanta prilikom ispadanja poluglasa (primjerice *lòvca < *lovъca*, gdje je bio poluglas, ali *zèmlja < *zeml'a*, gdje poluglasa nije bilo). U nekim se govorima to duljenje događa samo u naglašenim slogovima, dok se u drugima dulje i nenaglašeni slogovi, primjerice u Dobrinju na Krku *kāšōj* (kašalj) (ibid.: 23).

Nakon raspada općeslavenskoga u zasebne jezike, najstariji naglasni sustav štokavskoga, čakavskoga i kajkavskoga, imao je tri naglasaka – kratkosilazni (˘), dugosilazni (ˆ) i neoakut (˜) te prednaglasne i zanaglasne dužine (osim kajkavskoga koji ni danas nema zanaglasnih dužina). U tom su sustavu sva tri naglasaka mogla stajati na bilo kojem slogu, a prednaglasna se dužina izvorno nalazila samo neposredno ispred dočetnoga kratkosilaznog naglasaka. Stari sustav s trima naglascima obično se pojednostavio tako što se neoakut (˜) stopio s dugosilaznim (ˆ), što je dobro posvjedočeno u štokavskom govorima, ali i u čakavskom i u kajkavskom dijalektu (Kapović, 2008: 27-28). Tijekom 15. st. taj se dvoakcenatski sustav (sa˘iˆ) pomicanjem naglasaka na slog unatrag, razvio u četveronaglasni (s dodatnim dugouzlaznim ˊ i kratkouzlaznim ˘). Ipak, smatra se da se taj proces stvaranja novih uzlaznih naglasaka počeo javljati i znatno prije, a da su se konačni rezultati tog procesa

javili krajem 14. i početkom 15. st. (Peco, 1971: 47-48). U štokavskim se govorima pritom pomicao samo dio naglasaka, preciznije njegov intenzitet, dok je prvotno naglašeni slog ostajao visokog tona te su tako nastali uzlazni naglasci. Ako je prednaglasni slog bio fonološki dug, preneseni naglasak bio je dugouzlazni (*rūkà > rúka*), a ako je bio fonološki kratak, nastao je kratkouzlazni naglasak (*nogà > nòga*). I dužina prvotno naglašenoga sloga imala je funkciju u novom naglasku – ako je taj slog bio dug, i kao nenaglašeni je zadržao tu dužinu (*nogě > nogê > nògē*). Prednaglasne su dužine stoga u štokavskim govorima izgubljene jer su se nalazile samo na slogu neposredno ispred naglasaka, kao što je prethodno naglašeno.

Ovi su procesi mijena naglasnih sustava rezultirali nastankom četveronaglasnog sustava sa zanaglasnim dužinama u novoštokavskim govorima, čija je prozodija preuzeta za osnovicu hrvatske klasične norme. Suprotno od toga, u čakavskom je većina govora izgubila zanaglasne dužine te općenito bolje čuvaju prednaglasne dužine (Kapović, 2008: 31), dok kajkavski govori čuvaju dužinu isključivo ispred naglašenoga sloga (Lončarić, 1996: 48).

4. Bilježenje zanaglasne dužine u normativnim priručnicima

U povijesti hrvatskih gramatika od Kačića (1604) pa sve do početka 19. st. hrvatski naglasni standard najčešće je opisan tronaglasno. Prvi opisani naglasni sustav je čakavski, a sastojao se od tri naglasaka. To su oštri ili akut (´ - današnji dugosilazni), teški ili gravis (˘ - današnji kratkosilazni) i otegnuti ili zavnuti (ˆ - današnji dugouzlazni). Takav je sustav opisan u gramatikama do 19. st. (Ham, 2006: 22).

Prvi su put četiri novoštokavska naglasaka opisana 1812. u *Novoj ricsoslovici Ilirisckoj* Šime Starčevića. Osim triju naglasaka (kratkosilazni nije posebno bilježio jer se podrazumijevalo da se nalazi na prvom slogu) Starčević je bilježio i zanaglasnu dužinu – istim znakom kao i teški naglasak - *xenè*. Opisavši i obilježivši naglaske postavio je pravila za raspodjelu naglasaka i zanaglasne dužine u određenim morfološkim kategorijama. Primjerice, zanaglasna se dužina prema Starčeviću ostvarivala u G jd. imenica ž. r. (*xenè*), u G mn. (*divojàkah, svètàcah*), u imenica na -*òst* (*milòst*), u pridjeva (*veliki, manji, dobrim, dobrògà*), u prezentu glagola (*govorim*) itd. (Martinović, 2008: 42).

Polovicom 19. st. počinju se javljati tzv. hrvatski vukovci, koji su provodili karaždícevske jezične koncepcije. Jedan je od njih bio i A. Torkvat Brlić, koji u gramatici iz 1854. bilježi četveronaglasni novoštokavski sustav sa zanaglasnom dužinom, i to prema

vukovskom načinu načinu: ` , ^ , ´. Ovo se bilježenje razlikuje od bilježenja drugih pristaša. Primjerice, Đuro Daničić zanaglasnu dužinu bilježi znakom ^ , kao i dugosilazni naglasak, dok Torkvat Brlić bilježi zanaglasnu dužinu znakom ^ , pa je razlikuje od dugosilaznog naglasaka (*stêžêm*, umjesto Daničićeva *stêžêm*) (Ham, 2006: 130).

Četveronaglasni je sustav u hrvatskoj normi učvršćen tek 1859., zahvaljujući A. Mažuraniću i njegovoj *Slovnici Hèrvatskoj*. Zanaglasnu dužinu Mažuranić bilježi posebnim znakom $\bar{\text{~}}$ (*gospòdâr*) i po tom se razlikuje od Daničića i njegovih nastavljača u kojih se, osim kod A. T. Brlića, zanaglasna dužina i dugosilazni naglasak bilježe istim znakom (*gospòdâr*).

Desetak godina poslije dubrovački vukovac Pero Budmani nastavlja se na Brlićevu tradiciju preuzimajući u svojoj gramatici iz 1867. njegovo rješenje za bilježenje zanaglasne dužine te je bilježi znakom ^ , a ne kao Daničić znakom ^ , da bi je razlikovao od dugosilaznoga naglasaka (ibid.: 135). Nešto kasnije, 1879., gramatičar Mirko Divković naglaske bilježi na vukovski način. Premda je mogao iz tradicije preuzeti znak za obilježavanje zanaglasne dužine koji bi se razlikovao od dugosilaznoga naglasaka (primjerice, u Brlića ^ , a u Mažuranića $\bar{\text{~}}$), ipak preuzima Daničićovo dvoznačno rješenje, objašnjavajući da je, ako znak ^ stoji na prvom mjestu (*sûnce*), jasno da je riječ o naglasku, a ako stoji iza naglašenoga sloga, o dužini (*vòjnik*) (ibid.: 141).

Nakon jezikoslovnih prijepora gajevaca i vukovaca u 19. st. je normiran novoštokavski ijekavski izgovor novijih oblika i akcenata (Jonke, 1978: 69), što je postignuto trima djelima: *Hrvatskim pravopisom* Ivana Broza iz 1892., *Gramatikom i stilistikom hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika* Tome Maretića 1899. te *Rječnikom hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza 1901. Dakle, na taj je način standardizirana i hrvatska prozodija na čije su oblikovanje najviše utjecali Daničić i Karadžić.

Dok današnji način bilježenja hrvatskih naglasaka potječe još iz Karadžićeva rječnika iz 1818., naglasna je terminologija koju danas rabimo uspostavljena u Kraljevini Jugoslaviji 1932.; od mnoštva prethodno rabljenih naziva odabrani su tada "kratkosilazni", "kratkouzlazni", "dugosilazni" i "dugouzlazni". To se nazivlje i znakovlje do danas zadržalo u školskim udžbenicima i gramatikama, prije svega zbog svoje duge tradicije, premda nazivi ne odgovaraju akustičkim osobinama naglasaka, a grafičke oznake nisu dovoljno sustavne i jasne (Pletikos, 2008: 18).

5. Uloga zanaglasne dužine

U Hrvatskoj se gramatici (Barić i sur., 2005: 73) najčešće naglašavaju dvije uloge prozodijskih jedinica - naglasaka i zanaglasne dužine; to su prozodijska, dakle naglasna, koja proizlazi iz same njihove naravi, te razlikovna, odlučujuća u primjerima istovjetnosti dvaju ili više izraza riječi, npr. *pàs* - *pàs*; *žènē* (G jd.) - *žène* (N mn.). Osim ovih dviju uloga, poznato je da su naglasci ujedno i paralingvistički znakovi, odnosno da označuju idiomatsku govornu pripadnost, regionalno podrijetlo, informiraju o društvenom statusu i sl. (Vrban Zrinski i Varošaneć-Škarić, 2004: 94).

Kad imaju razlikovnu ili kontrastivnu ulogu, zanaglasne dužine uzrokuju promjenu leksičkog, osnovnog značenja riječi, primjerice *pòdīci* (od *pòdignuti*) - *pòdīci* (od *podīlaziti*) i promjenu njihova gramatičkog značenja *slikē* (G jd.) - *slike* (N mn.). Iz ovoga proizlazi da pogrešnim izgovaranjem zanaglasne dužine može doći do promjene u smislu poruke, no do zabune u prepoznavanju poruke uglavnom ne dolazi jer se iz konteksta razumije točno značenje iskaza, a osim toga premalen je broj riječi koje se razlikuju samo prisutnošću/odsutnošću zanaglasne dužine. Stoga ova uloga ne može biti razlogom njezina očuvanja u sustavu (Pletikos, 2008: 12). Ipak, zbog toga se često u pisanim tekstovima, ako iz konteksta nije jasno radi li se o G mn. ili G jd., umeće zanaglasna dužina, primjerice *Ima još dâna/Ima još dánā*.

Nadalje, paralingvistička se uloga zanaglasne dužine očituje u tome da se zasigurno pojedincu u čijem se govoru ona uoči neće pripisati kajkavsko govorno podrijetlo jer se takva dužina ne ostvaruje u kajkavskim govorima.

Unatoč osobitostima razlikovne i paralingvističke funkcije, temeljna je uloga naglasaka i zanaglasne dužine ona prozodijska jer predstavlja jedno od bitnih svojstava hrvatskoga standardnog jezika temeljenog na novoštokavskoj naglasnoj normi (Barić i sur., 2005: 73).

6. Raslojenost naglasne norme

Budući da između stručnjaka ne postoji suglasnost o tome što jest hrvatski naglasni standard, nema ni općeprihvaćenih mjerila za procjenu govora kao ispravnog ili pogrešnog. Naime, s jedne se strane traže razlozi i opravdanja za održanje postojeće norme, koja često sadrži oblike koje nitko ne koristi, dok se s druge strane smatra kako se propisana norma treba temeljiti na sociolingvističkim/sociofonetskim istraživanjima stvarnoga izgovornog stanja.

Ovakve nesuglasice razlogom su raslojenosti naglasne norme, koja se prema Samardžiji (2002: 147) ostvaruje kroz tri koncepcije. Prva je od njih, za koju se zalažu Barić i sur., tradicionalna i ona teži stabilnosti „klasične novoštokavske norme“ i njezinim što manjim preinakama. Druga je koncepcija Vukušićeva, a ona zagovara preobrazbu norme prema zatečenom stanju u zapadnim novoštokavskim idiomima. Naposljetku, treća je koncepcija Škarićeva, a ona nastoji asimilirati obilježja urbanih idioma, „prije svega zagrebačkog“.

U kontekstu navedenoga, dolazi do rascjepa između propisane (klasične) i uporabne norme. Prema Škariću (1999: 120) propisana je norma „standardološko plansko nastojanje“, dok je uporabna norma zapravo „stvaran standardni jezik“. Slično tome, Katičić (2004: 51) tvrdi da je „uprabna norma temeljitija od eksplicitne“ te da se „standardnost jezika ne ocjenjuje po priručnicima, nego po jezičnoj uporabi, uzusu“. Istraživanja koja su ispitivala poželjnost za standardnim oblikom nekih kategorija naglasnih oblika pokazuju da se kodificirana norma i prihvaćeni izgovor ne slažu uvijek (Varošaneć-Škarić, 2001). Prema Kalogjeri (2003: 81) klasična norma nije postigla prestiž niti u obrazovanim krugovima, osim u filologa.

Viđenje raskoraka među naglasnim normama, odnosno govornim ostvarenjem norma, iznio je Škarić (2007) razlikujući tri tipa hrvatskoga jezika: klasični, općeprihvaćeni i prihvatljivi idiom. Klasični tip, s četirima naglascima i zanaglasnom dužinom, prema autoru je utjelovljenje jezične politike Karadžićeva, Daničićeva i Maretićeva naglašivanja. Prozodija ovoga tipa pretežito je preuzeta iz novoštokavskih govora, koji su osnovicom hrvatskog jezičnog standarda. Ta je prozodija najprije opisana kao sustav, a zatim i propisana. Općeprihvaćeni tip, kojim se govori u kulturnoj, političkoj, gospodarskoj, školskoj, novinarskoj i inoj javnosti, a kojem je Škarić posvetio najviše zanimanja, ima prozodiju koja je u trajnim mijenama, što je jasno jer se razvija u procesu komuniciranja te ju je zbog takve nestabilnosti nemoguće propisati. Ovakav izgovor Škarić (2007a: 85) smatra suvremenim stanjem hrvatskoga govora, odnosno dijelom hrvatskoga izgovornog poistovjećivanja, a

njegovim centrom smatra zagrebački izgovor u kojemu se, zbog velikog priljeva stanovništva iz cijele Hrvatske, najsnažnije oblikuje uzorni naddijalektalni izgovor. Naposljetku, autoru je prihvatljiv sustav onaj koji ublažava razrožnosti među navedenim dvjema strujama, a taj tip nastaje nastojanjem da se ili dosegne klasični tip ili da se iz novoštokavskoga organskog govora priđe općeprihvaćenom idiomu.

U sljedećim će se poglavljima objasniti kakav je položaj zanaglasne dužine te kolika je njezina duljina u svakom od navedenih idioma općega hrvatskog jezika.

6.1. Ostvarenje zanaglasne dužine u tipovima općega hrvatskog jezika

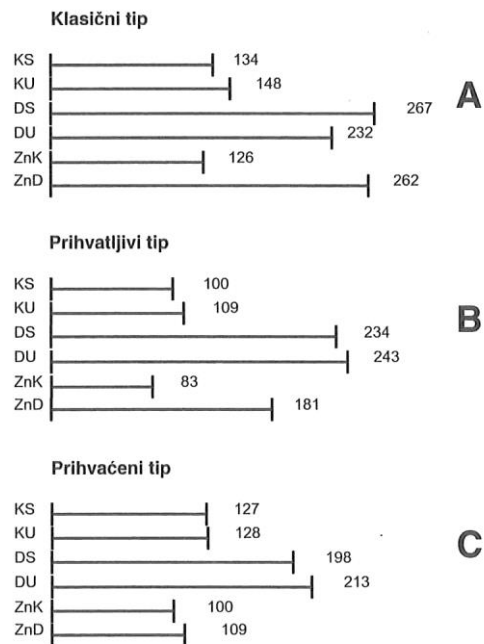
Kao što je prethodno rečeno, klasična je prozodija preslika novoštokavske prozodije. Kako se nastankom novoštokavskih govora kvantitete slogova nisu mijenjale, prvotno dugonaglašeni slog nakon gubljenja naglasaka ostao je dug te se ostvario u obliku zanaglasne dužine, dok je prvotno dugi prednaglasni slog, primajući naglasak, postajao dugonaglašeni, preciznije dugouzlazni. Trajanje sloga u klasičnoj prozodiji čuva jezičnu starinu, kako u naglašenome tako i u nenaglašenome slogu (Škarić, 2007: 122-125). Iscrpan pregled morfoloških kategorija te vrsta riječi u kojima se pojavljuju zanaglasne dužine prema klasičnoj normi slijedi u sljedećem poglavlju, a sada će se ukratko objasniti ostvarenje dužine u preostalim dvama idiomima općega hrvatskog jezika.

Prihvaćeni je tip, koji najjasnije oblikuje naddijalektalni govor, rezultat svođenja na zajedničko, dakle kompromis između onoga zabilježenog u novoštokavskim govorima te kajkavskom i čakavskom narječju. Kako u novoštokavskim govorima nema prednaglasnih dugih slogova, a u kajkavskom i čakavskom uglavnom nema dugih zanaglasnih slogova, u ovom sustavu kompromisno se skraćuju dugi nenaglašeni slogovi, bez obzira na to stajali ispred ili iza naglašenog sloga (ibid.: 125-127).

U prihvatljivom se tipu razlikuju trajanja dugih od trajanja kratkih naglašenih i nenaglašenih slogova, što klasična norma dopušta. Ipak, promatrajući zasebno ostvarenje zanaglasne dužine, može se uočiti da se u ovom tipu gube zanaglasne etimološke dužine (u padežnim nastavcima, u prezentu, u sufiksima), dok se one koje su „motivirane fonetski živim i svježim preoblikama“, kao što su prijenos dugosilaznoga naglasaka (*znâk > prèdznāk*), kontrakcija samoglasnika (*ďāvao > ďāvō*) te duljenje ispred suglasničkih skupina sa sonantima (*đjèvōjka*) i dalje čuvaju (ibid.: 128).

6.2. Trajanje zanaglasne dužine u tipovima općega hrvatskog jezika

Kada je u pitanju trajanje zanaglasne dužine u prethodno opisanim idiomima, može se uočiti dvojaka tendencija (ibid.: 132; Sl. 1). S jedne strane, zanaglasni dugi samoglasnici u klasičnom i prihvatljivom tipu traju gotovo jednako kao i dugi naglašeni samoglasnici te su gotovo dva puta dulji od kratkih naglašanih i nenaglašanih samoglasnika. Kao što je i očekivano, zanaglasni kratki samoglasnici traju kraće nego naglašeni kratki. Za razliku od ove tendencije, u prihvaćenom je tipu lako uočljivo da se zanaglasni dugi i zanaglasni kratki samoglasnici jedva razlikuju po trajanju te da su oba kraća od kratkih naglašanih samoglasnika. Iz toga proizlazi da se zanaglasna dužina u općeprihvaćenom tipu hrvatskoga jezika gubi.

Slika 1. Trajanje naglašanih i zanaglasnih vokala u trima tipovima općega hrvatskog jezika (preuzeto iz Škarić, 2007: 132)

7. Opća pravila ostvarivanja zanaglasne dužine prema klasičnoj normi

Zanaglasna dužina ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi te se stoga veže uz naglasak ispred sebe (Barić i sur., 2005: 69). Dok kratki slogovi (kračina) prema naglasnoj normi mogu stajati i ispred i iza naglašenoga sloga, dugi nenaglašeni slogovi ostvaruju se samo nakon naglašenoga sloga. Ta se dužina ne mora ostvariti u slogu neposredno nakon naglašenoga, već može i u drugima, ovisno o tome pripada li osnovi riječi ili obličnim i tvorbenim nastavcima.

Zanaglasna dužina u osnovi riječi pojavljuje se u sljedećim oblicima:

- a) u riječima naglasnoga tipa: *kàpūt, šèšīr, sutràdān, òdāvno*;
- b) ispred suglasničkog skupa koji počinje sonantom, ako iza njega slijedi kratki slog: (*òpanak - òpānka; bràtīnstvo* ali *bràtīnskī*);
- c) u izgovornoj cjelini na mjestu pomaknutog naglasaka iz dugog sloga na prednaglasnicu: (*grād - ù grād, škōla - prèd škōlu*).

Zanaglasna dužina javlja se u sljedećim obličnim nastavcima:

a) u pojedinim padežima imenica:

- G jd. ž. r.: *rúkē, sèstrē, vòdē*;
- I jd. ž. r.: *rúkōm, sèstrōm, vòdōm*;
- G mn. svih rodova: *īzvōrā, nòkātā, jedárā, kòljēnā, rùkū, sestárā*; ispred nastavačnog dugog *a* prethodni je slog također uvijek dug, bio on naglašen ili nenaglašen.

b) u određenom vidu pridjeva svih triju rodova te u komparativu i superlativu:

- m. r. N *jākī*, G *jākōga*, D *jākōme...*; *jáčī, nājjačī*;
- ž. r. N *jākā*, G *jākē*, D *jākōj...*; *jáčā, nājjačā*;
- sr. r. N *jākō*, G *jākōga*, D *jākōme...*; *jáčē, nājjačē*.

c) u pojedinim padežima neodređenoga vida pridjeva:

- I jd. m. i sr. r. *dòbrīm*;
- GDLI jd. ž. r. *dòbrē, dòbrōj, dòbrōm*;
- G mn. sva tri roda *dòbrīh*;
- DLI mn. sva tri roda *dòbrīm*.

d) u pojedinim glagolskim oblicima:

- u prezentu: *vīdīm, vīdīš, vīdī, vīdīmo, vīdīte, vīdē*;
- u 3. mn. aorista: *vīdješē* (pored *vīdješe*);
- u imperfektu: *vīdāh, vīdāše, vīdāšē, vīdāsmo, vīdāste, vīdāhū*;

- u 2. jd. i 1. i 2. mn. imperativa: *čûvāj, čûvājmo, čûvājte*;
- u prilogu sadašnjem: *vîdēci*;
- u prilogu prošlom: *vîdjēvši*;
- u pridjevu trpnom ispred sufiksa *-n* u glagola na *-ati*, te ispred sufiksa *-t*: *băcăn, vêzăn; skînūt, năčēt*.

Naposljetku, zanaglasna se dužina pojavljuje u tvorbenim nastavcima (sufiksima):

- imeničkima, npr. *-āč (kòvāč), -ād (mòmčād), -āk (čûdāk),...*;
- pridjevskima, npr. *-injī (măterinjī), -jī (kòzjī), -njī (dănašnjī),...*;
- priložnima, npr. *-(ač)kē (glavàčkē, pòbočkē), -cē (doslòvcē), -icē (prímjericē),...*

Prema Barić i sur. (2005: 70), koji su pobrojali prethodno navedene slučajeve ostvarivanja zanaglasne dužine, navodi se i postojanje dubletnih likova u komparativu i superlativu priloga, primjerice *jâko - jâče i jâčē, nâjjače i nâjjačē*. Također, naglašava se da u razgovornom jeziku zanaglasna dužina često izostaje, o čemu će više biti riječi poslije u radu.

Nakon ovih općih pravila ostvarivanja zanaglasne dužine, u sljedećem poglavlju slijedi detaljniji prikaz njezina ostvarenja po vrstama riječi, što je usustavljeno na temelju do sada najopsežnijega prikaza hrvatskoga naglasnog sustava (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007).

7.1. Zanaglasna dužina u imenica

Zanaglasna dužina pripada ili, prvo, dijelu riječi prije sufiksa (korijenskom morfemu, osnovi, osnovnoj riječi), ili, drugo, tvorbenim (sufiksanim) morfemima, ili treće, gramatičkim (nastavačnim) morfemima (ibid., 2007).

U prvom je slučaju riječ najčešće o dužini koja se ostvaruje u izvorno dugim slogovima netvorbenih riječi, primjerice *săblăzan i prêgršt* (ibid.,: 89). Također, dužina može ostati u osnovi riječi nakon oslabljenoga ili neoslabljenoga prenošenja prvotno dugosilaznog naglasaka u imenica motiviranih pridjevima, primjerice *bîtan > nêbîtan > nêbîtnôst*. Imenice mogu duljiti kratki samoglasnik u osnovi i ispred suglasničke skupine koja počinje sonantom; u tom je slučaju riječ o položajnom duljenju ili pozicijskoj dužini koja se ostvaruje u riječima poput *námjêrnôst, násîlnôst, nêvôljčkôst i sl.* (Martinović, 2009: 58). Prema Ivšićevu pravilu (1979: 10) u potonjim se primjerima ne bi trebala ostvarivati zanaglasna dužina jer „o položajnoj duljini odlučuje nastupni slog“ (...) a „duljenja nema pred spomenutim skupom ako

iza njega dolazi duljina“. Dakle, na ovom se primjeru uočava suprotstavljanje različitih pravila, pri čemu samo jedno od njih može prevagnuti. Prema Vukušiću, Zoričiću i Grasselli-Vukušić (2007: 31) položajno se duljenje na razini oblika provodi bez iznimke (*stàrac–stârca; kàjkavac–kàjkāvca*), dok na tvorbenoj razini uglavnom Ivšićevo pravilo. Ipak, autori naglašavaju kako se, primjerice, duljenje pred sufiksom *-nīk* može smatrati pravilom, a izostanak duljenja iznimkom.

Kada su u pitanju tvorbeni morfemi imenica u kojima se nalazi zanaglasna dužina, postoji njih pedesetak, a najčešći su: *-āč* (*proizvòđāč*), *-ār* (*bólničār*), *-āk* (*divljāk*), *-ōst* (*svjètlōst*), *-ānje* (*bàcānje*), *-ēnje* (*junáčēnje*), *-ārka* (*kèmičārka*), *-ānka* (*Bròdānka*), *-ōrje* (*prímōrje*), *-āštvo* (*zâpadnjāštvo*), *-īštvo* (*izbjeglištvo*), *-īnstvo* (*māterīnstvo*) i sl. S obzirom na ponašanje zanaglasne dužine u fleksiji, ovi se dugi sufiksi mogu podijeliti na one koji gube dužinu i one koji je zadržavaju. Dužina se gubi, primjerice, u sklonidbi imenica na *-ōst* (*žènskōst*) i *-ārij* (*scènārij*) (osim u A jd. za neživo), dok se zadržava u sufiksa *-ār* (*bibliotèkār*), *-anīk* (*kònjānīk*), *-īn* (*vlastèlīn*) i sl. U sufiksa u kojih se gubi dužina u fleksiji nije neuobičajen ni gubitak dužine već u N jd. (Martinović, 2008: 92).

Promatrajući oblične ili gramatičke nastavke imenica zanaglasne se dužine pojavljuju u sljedećim padežima:

- a) u imenica s G mn. na *-ā* uvijek su dugi posljednji i pretposljednji slog u tom padežu: *nârod – nârōdā*;
- b) dugo je i nastavačno *-ī* u G mn. imenica m. r. i ž. r.: *gōst – gòstī*; zatim krajnje *-ū* u istom padežu: *rùkū* te krajnje *ū* u nastavku *-ijū*: *òčijū*;
- c) dug je nastavak *-ē* u G jd. imenica sklonidbene vrste *-ē*: *knjìga – knjìgē*;
- d) dug je nastavak *-ōm* u I jd. imenica sklonidbene vrste *-ē*: *prâvda – prâvdōm* (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 30).

7.2. Zanaglasna dužina u pridjeva

Isto kao i u imenica, i u pridjeva zanaglasna dužina može pripadati osnovi (korijenskom morfemu ili osnovnoj riječi), sufiksu i gramatičkim morfemima te će se u nastavku navesti pojedinačna ostvarenja dužine u datim položajima u riječi.

Prije svega, dužina u pridjevnoj osnovi dolazi u izvorno dugim slogovima netvorbenih riječi, primjerice u riječima *jūrīš > jūrīšnī*; *jēsēn > jēsēnjī* i sl. ili može sadržavati dug sufiks osnovne riječi (*gospòdār > gospòdārskī*). U oba se slučaja dužine ponekad krata (*būsēn > būsēnast*; *svjètlōst > svjètlosnī*). Ta dužina može biti i odraz izvorno dugoga sloga nakon

pomicanja naglasaka, primjerice *glûh* > *nàglûh*, *brâčnī* > *prèdbrâčnī* i sl. Zanaglasna dužina u pridjevnoj osnovi ne mora biti samo rezultat dugog sloga osnovne riječi, već može nastati i tako da se kratki vokal produlji, što se i ovdje odvija ispred suglasničke skupine koja započinje zvonačnikom: *siròtinja* > *siròtīnjskī*. Ipak, i to je duljenje fakultativno i nemaju ga sve osnove, primjerice *obíteljskī*, *àkordnī* i sl. Iako navedeni primjeri to opovrgavaju, ni svi zvonačnici ne utječu jednako na duljenje. Kratak se samoglasnik automatski dulji samo kad je *j* na prvome mjestu u suglasničkoj skupini, često se dulji kad su u tom položaju *l*, *lj*, *r*, a pred ostalima zvonačnicima duljenje je rijetko (ibid., 2007: 106).

Promatrajući ostvarenje zanaglasne dužine u sufiksima, zabilježeno je da se ona ostvaruje uvijek u određenim sufiksima koji završavaju na *-skī*, *-nī* te u sufiksima *-āci*, *-āk*. Uvijek je dug prvi (i drugi) slog od kraja ovih sufikasa na *-skī*: *-ūjskī* (*òžūjskī* – po pravilu o duljenju kratkih slogova). Od sufiksa koji završavaju na *-nī* dugi su sljedeći sufiksi: *-iōnī* (*kòmisiōnī*), *-ārnī* (*līterārīnī*), *-ālnī* (*fīzikālīnī*), *-ijālīnī* (*àdverbijālīnī*), *-ionālīnī* (*nàcionālīnī*), *-uālīnī* (*pròcesuālīnī*), *-ēvnī/ōvnī* (*dūšēvnī*, *glàsōvnī*), *-īvnī* (*àtributīvnī*). Također, dug je slog *-(a)n* u sufiksima: *-āl(a)n* (*cèremonijālan*), *-ār(a)n* (*lègendāran*), *-āš(a)n* (*nèštāšan*), *-āv(a)n* (*īvidāvan*), *-āz(a)n* (*ljūbāzan*), *-ēv(a)n/ōv(a)n* (*mūžēvan/būnōvan*), *-ijēl(a)n* (*prīncipijēlan*), *-ionāl(a)n* (*èmocionālan*), *-iōz(a)n* (*kàpriciōzan*), *-īv(a)n* (*àgresīvan*), *-ōz(a)n* (*àmbiciōzan*), *-uāl(a)n* (*tèkstuālan*) te u slogu ispred *-(a)n* u pridjevnih umanjenica izvedenih ovim sufiksima: *-āh(a)n* (*žīvāhan*), *-jāh(a)n* (*mlàđāhan*), *-jāš(a)n* (*samo bljèđāšan*), *-jūš(a)n* (*sīcūšan*), *-ūš(a)n* (*samo mèkūšan*, *slābūšan*). Od sufiksa s dužinom na drugom slogu od kraja češći je i plodniji samo *-ōvnī/ēvnī*, a ostali pokrivaju mali broj pridjeva, katkada jedan, što je kao napomena navedeno u zagradi. Ostali su dugi sufiksi *-āci* (*brijāci*) te *-āk* (samo u *dvòjāk*, *jèdnāk*, *tròjāk*) (ibid.: 107-108).

Naposljetku, za dužinu padežnih nastavaka vrijede dva pravila, ovisno o tome jesu li pridjevi određeni ili neodređeni. U pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi određenih pridjeva svi su nastavci dugi. Kad je nastavak dvosložan, dužina je na prvom slogu. U DLI mn. svih triju rodova kraći oblik bez *-a* uvijek ima dužinu: *pòštenīm*, dok se duži nastavak *-ima* u razgovornom jeziku čuje i bez zanaglasne dužine: *blāženīma* i *blāženima*. U imeničkoj pak sklonidbi neodređenih pridjeva dugi su GDL jd. ž.r., I jd. m.r., ž.r. i sr.r. te GDLI mn. svih rodova (ibid.: 108).

7.3. Zanaglasna dužina u glagola

U glagolskim oblicima zanaglasne se dužine pojavljuju na sljedećim mjestima:

- na samoglasniku s kojeg je u složenih glagolskih oblika prenesen dugosilazni naglasak: *vūci-pòvūci, rādīm-zàrādīm, trēsao-pòtrēsao, pītaj-zàpītāj*;
- u prezentu: 3. lice množine *-ū (plètū), -ē (rādē), -ajū (glèdajū)*; sva lica jd. te 1. i 2. mn. *-ām, -āš, -ā, -āmo, -āte (pjèvām, pjèvāš, pjèvā, pjèvāmo, pjèvāte); -īm, -īš, -ī, -īmo, -īte (rādīm, rādīš, rādī, rādīmo, rādīte); -(j)em, -(j)eš, -(j)e, -(j)emo, -(j)ete (čūjēm, čūjēš, čūjè, čūjèmo, čūjète)*; zanaglasna dužina učestalo izostaje poslije uzlaznih naglasaka: *plètem, plèteš, plète, plètemo, plètete*;
- na krajnjem slogu 3. lica mn. aorista: *rèkošē, òdošē* i sl. ali ta dužina može izostati: *rèkoše, òdoše*; dužina dolazi i na krajnjem slogu aoristnog oblika za 2. i 3. lice jd. na nultom morfemu: *zàpitā, ùpāmtī*, ali i tu može izostati;
- pred imperativnim nastavcima *-j, -jmo, -jte* kad druga osoba tog oblika ima više od jednog sloga: *čūvāj, čūvājmo, čūvājte*;
- pred sufiksom u glagolskom prilogu sadašnjem: *vòdēci, pīšūci*;
- u pretposljednem slogu glagolskog priloga prošlog: *rèkāvši, zapītāvši*;
- pred nastavkom *-n, -t* u pridjevu trpnome: *dārovān, dīgnūt*;
- pred sufiksom u glagolskih imenica: *pjèvānje, pāmčēnje* (ibid.: 152-153).

7.4. Zanaglasna dužina u ostalih vrsta riječi

S obzirom na to da se zamjenice i brojevi sklanjaju jednako kao pridjevi i imenice, izdvojiti će se neki od oblika koji u nominativu imaju zanaglasnu dužinu, a potom će se nabrojati oblici nepromjenjivih vrsta riječi koji sadrže nenaglašenu dužinu.

a) zamjenice - zanaglasna dužina pojavljuje se u sljedećim zamjenicama: pokaznim zamjenicama (*òvāj, òvā, òvō; ònāj, ònā, ònō*); odnosnim zamjenicama (*čijī, -ā, -ē; kōjī, -ā, -ē*), zamjениčkim pridjevima (*kòlikī/-ā, -ō, tòlikī/-ā, -ō*); neodređenim zamjenicama (*pònekī; -ā, -ō; gdjèkōjī, -ā, -ē*) i sl. Navedene zamjenice ulaze u nepromjenjivi naglasni tip, za koji sustav zanaglasnih dužina još nije potpuno utvrđen, ali navodi se da one imaju dužine u svim padežima, kako jednine, tako i množine. Zamjenice istoga tipa, ali koje u N jd. imaju kratak završetak (*nāš, vāš* i sl.), dužinu dobivaju u GDL jd. ž. r. (*nāšē, nāšōj*) te I jd. svih rodova (*nāšīm, nāšōm*), a u množini u GDLI svih rodova (*nāšīh, nāšīm*).

- b) brojevi - mnogi brojevi su imenice, primjerice *stòtina, tìsuća, milijūn* pa se i naglasno ponašaju kao one. Broj *jèdan* sklanja se kao pridjev te posjeduje zanaglasne dužine koje se javljaju u pridjeva (*jèdnōg/a, jèdnōm/u...*). Zanaglasna se dužina nadalje javlja u svih brojeva s nastavkom *-ēt* (*dvádesēt, osamdèsēt*) te u rednih brojeva (*dvánaestī, dvádesētī*). Također, javlja se i u priložnih brojeva *dvápūt, stópūt* i sl.
- c) prilozi - kako se prilozi mogu stupnjevati, ulaze u djelomično promjenjive riječi. Tako se njihovi komparativni i superlativni oblici (*hlâdno – hlàdnijē - nâjhlâdnijē*) u deklinaciji ponašaju kao pridjevi srednjega roda od kojih su tvoreni, uključujući i ostvarenje zanaglasnih dužina. Zanaglasne se dužine, nadalje, pojavljuju u sljedećih priloga: *rázmjěrno, stránōm, prímjericē, òdāvno, tùdā, pròljetōs, ùvelikē, ovākō* i sl. Važno je izdvojiti popriložene pridjeve na *-ski* (*ènglēski, fràncūski* i sl.), koji svojom preobrazbom ipak ne moraju gubiti zanaglasnu dužinu na sufiksu *-skī*, ali bi navedenim likovima bez dužine trebalo dati prednost kako bi se očuvala razlika između pridjeva i priloga.
- d) prijedlozi - zanaglasna dužina javlja se u sljedećim prijedlozima: *nàkrāj, sùčelicē, pòpūt, nàprotīv* i sl.
- e) čestice - od čestica sa zanaglasnom dužinom navode se sljedeće: *sàsvm̄, òpēt, nèkāko, vjèrojātno, zàcijēlo* i sl.
- f) veznici – u veznicima se zanaglasna dužina javlja samo ako je riječ o zamjenicama ili skupinama riječi koje obnašaju funkciju veznika, dok u tzv. pravih veznika dužina nije zabilježena.
- g) uskllici – u posebnu skupinu izdvajaju se uskllici koji zbog svoje uloge izricanja različitih stanja i drugih uloga nemaju ustaljenosti u naglasku te im se često naglasak niti ne usustavljuje. Ipak, u nekima je jednostavno zamisliti ostvarenje zanaglasne dužine, primjerice u uzvicima *ùpomōć, kukuríkū* (ibid.: 184-203).

8. Istraživanja zanaglasne dužine u hrvatskom jeziku

Prethodno su u radu izneseni neki nalazi istraživanja pojavnosti zanaglasne dužine, primjerice njezino ostvarenje u idiomima općega hrvatskog jezika. U nastavku rada sustavno će se prikazati trajanje zanaglasne dužine (apsolutno i relativno – u odnosu na prethodni naglašeni samoglasnik te na vrstu naglaska na njemu), njezino ostvarenje u hrvatskim regijama te vrijednosne prosudbe zanaglasne dužine kao prozodijske sastavnice hrvatskoga jezika.

8.1. Trajanje zanaglasne dužine

Bakran (1985/1986: 144) je mjerio trajanje zanaglasnih vokala u suvremenom hrvatskom govoru te je dobio da fonološki dugi zanaglasni vokali traju prosječno 67 ms, a fonološki kratki 61 ms. Te vrijednosti značajno su manje od vrijednosti koje je dobio u klasičnom izgovoru P. Cindrića, a one iznose 96 ms za zanaglasni dugi vokal i 79 ms za zanaglasni kratki. Još je veća razlika u trajanju zanaglasnog dugog i kratkog vokala u mjerenju Ivića i Lehiste iz 1963. (prema Bakran, 1985/1986: 144), prema kojem dugi zanaglasni vokal traje 147 ms, a kratki 96 ms. Kao što je već naglašeno u jednom od prethodnih poglavlja, u Škarićevu pak mjerenju klasičnoga izgovora 2007. kratki zanaglasni vokal traje 126 ms, a dugi čak 262 ms (Škarić, 2007: 132).

Mjerenjem trajanja zanaglasnih vokala u izgovoru triju govornika hrvatskog standardnog izgovora (Pletikos, 2003: 329), koji bi se prema Škariću mogao smatrati „prihvatljivim“, pokazalo se da zanaglasni fonološki kratki vokali traju 70 – 120 ms, a zanaglasni fonološki dugi vokali 170 – 250 ms, tj. da kratki zanaglasni vokal traje 40 – 80% trajanja naglašenog vokala, a zanaglasni fonološki dugi 80 – 180% trajanja naglašenog vokala. Prema dobivenim rezultatima autorica zaključuje da trajanje zanaglasnog vokala unutar tih vrijednosti najviše ovisi o vrsti naglašenog vokala koji prethodi dužini. Autorica nadalje zaključuje da je vokal (bio on kratak ili dug) duži nakon kratkih nego nakon dugih naglasaka te da je duži nakon silaznih nego nakon uzlaznih naglasaka.

U najopsežnijem istraživanju trajanja zanaglasne dužine provedenom u Hrvatskoj, mjereći trajanje zanaglasnog vokala u odnosu na naglašeni (s obzirom na normativno očekivanu zanaglasnu dužinu ili kraćinu), Pletikos (2008: 173) je dobila da zanaglasni vokali traju prosječno 62,5% trajanja naglašenog vokala, a zanaglasni kratki vokali 57,6% trajanja naglašenog. Apsolutne vrijednosti pokazuju suprotne tendencije - zanaglasni fonološki dugi vokali traju prosječno 67,3 ms, a zanaglasni fonološki kratki 71,4 ms, a taj se odnos zadržava i kad se kontrolira utjecaj otvorenog sloga koji produljuje trajanje. Ova razlika nije statistički značajna, ali mogla bi odražavati tendenciju da se naglašeni vokal skraćuje pred zanaglasnim dugim, a produljuje ispred zanaglasnog kratkog vokala.

Mjereći ostvarenje zanaglasne dužine u odnosu na pojedinačne naglaske autorica je u istom istraživanju dobila da vokal nakon uzlaznih naglašenih vokala traje dulje nego nakon silaznih naglašenih vokala (nakon dugosilaznog 67,2 ms, kratkosilaznog 67,9 ms, dugouzlaznog 72,6 ms i kratkouzlaznog 73,5 ms). Kako su u podacima o trajanju zanaglasnih vokala uprosječena trajanja fonološki dugih i kratkih zanaglasnih vokala, moguće je da

rezultat proizlazi iz njihove razlike, te da se zanaglasna dužina duže ostvaruje u uzlaznim naglascima nego u silaznim (Pletikos, 2008: 96). Takve su rezultate, mada ne statistički značajne, dobili i Lehiste i Ivić (1986: 62).

Gledajući zasebno dugouzlazni naglasak, nakon njega fonološki dugi traje 58%, a fonološki kratki 52%, što iznosi 68 ms (dugi zanaglasni vokal) i 74,5 ms (kratki zanaglasni vokal) apsolutne vrijednosti. Lako je uočiti suprotnu tendenciju od očekivane, ali ona se objašnjava dužim trajanjem naglašenog vokala (147,5 ms) prije kratkog zanaglasnog, a kraćim (127 ms) nakon dugog zanaglasnog vokala. Promatrajući vokal nakon kratkouzlaznog naglasaka uočava se da dugi vokal traje 80% naglašenoga, a kratki 66%, ili u apsolutnim vrijednostima 74 ms i 73 ms (prosjek trajanja u otvorenom i zatvorenom slogu). I ovdje se uočava dulje trajanje naglašenog vokala nakon kojeg slijedi zanaglasna kraćina (97 ms) nego duljina (113,5 ms) (Pletikos, 2008: 174).

Analizirajući apsolutna trajanja zanaglasnih vokala nakon silaznih naglasaka uočava se da su u njima fonološki dugi vokali kraći od fonološki kratkih gledajući i apsolutna trajanja (u dugosilaznom 61: 69 ms; u kratkosilaznom 64: 68,5 ms) i relativni odnos prema naglašenom vokalu (prema dugosilaznom 45: 46,5%; prema kratkosilaznim 58: 65,5%) (Pletikos, 2008: 174). Važno je ovdje naglasiti da su, kada je riječ o kratkom zanaglasnom vokalu, uprosječna trajanja vokala u otvorenom i zatvorenom slogu, što je izvorno u radu razdvojeno jer se očekivalo da će trajanje vokala biti dulje u otvorenim nego u zatvorenim slogovima, no to nije utjecalo na dobivene rezultate.

Do sada navedene vrijednosti odnose se na ostvarenje dužine/kraćine s obzirom na očekivanost prema normi. Ipak, auditivnom procjenom četvero stručnjaka pokazalo se da se dužina sigurno ostvaruje na samo 6,4% korpusa. U tim slučajevima zanaglasni vokal traje čak i dulje nego naglašeni – 102,4% njegova trajanja. U svakom slučaju, u riječima u kojima zanaglasni vokal traje oko 60% trajanja naglašenog, ne percipira se ostvarenje dužine već kratkog zanaglasnog vokala. Prema tome, zanaglasni vokali koji traju između 60 i 100% trajanja naglašenog vokala, ne upućuju na sigurno (perceptibilno) ostvarenje fonološke zanaglasne dužine (Pletikos, 2008: 175-176).

8.2. Ostvarenje zanaglasne dužine u hrvatskim regijama

Opće je poznato da repertoar naglasaka u hrvatskom jeziku značajno varira ovisno o regiji ili dijalektu te da se u pojedinačnim govorima ostvaruju vrlo različiti naglasni sustavi – od dinamičkoga jednonaglasnog, kojim se govori u staroj zagrebačkoj jezgri i suvremenom riječkom govoru, do tonskoga peteronaglasnog sustava s četirima štokavskim naglascima uz dodatak akuta, a koji se javlja u posavskim govorima (Kapović, 2008: 34-35). Shodno tome, i postojanje zanaglasne dužine kao prozodema u nekim se govorima javlja, u drugima postupno gubi, dok se u nekima pak zanaglasna dužina uopće ne pojavljuje.

Pletikos (2008) je analizirala pojavnost zanaglasne dužine na korpusu od 89 govornika koji svojim izgovornim podrijetlom predstavljaju hrvatske krajeve i govore. Slušnom procjenom četvero stručnjaka trebali su procijeniti kada se zanaglasna dužina ostvaruje. Podaci pokazuju da se dužina ostvaruje u samo 6,4% korpusa, dok se najvjerojatnije ne ostvaruje u čak 84,3% korpusa (u 70,9% svih četvero procjenitelja suglasni su da se dužina ne ostvaruje, dok u 13,4% samo jedan od njih smatra da se čuje) (Pletikos, 2008: 175).

U istom istraživanju autorica je analizirala pojavu zanaglasne dužine zasebno u govornika u kojih se čuje kajkavsko, slavonsko štokavsko i dalmatinsko štokavsko izgovorno podrijetlo. Kada su u pitanju čakavski govori, oni općenito bolje čuvaju prednaglasne dužine, dok je u većini njih zanaglasna dužina nestala, primjerice u većini govora na Braču, Hvaru, Visu i sl. Premda neki južnočakavski govori (Selca na Braču, korčulanski govori) i čuvaju zanaglasnu dužinu, ona je ipak bolje očuvana u sjevernočakavskim govorima, primjerice u Matuljima, Kastvu, Grobniku, Novom i sl. (Kapović, 2008: 31). Pletikos (2008: 176) je iz svojega istraživanja isključila govornike čakavskoga govornog podrijetla jer ih je bilo malo (N= 6), a od njih je jedan bio profesionalni govornik te se očekivalo da će njegovi visoki rezultati znatno utjecati na ukupni rezultat u ovoj skupini ispitanika.

Kao što je i očekivano, jer u inventaru osnovne kajkavske akcentuacije nenaglašena dužina može biti samo prednaglasna (Lončarić, 1996: 49), kod govornika za koje slušači smatraju da su s kajkavskog područja zanaglasnih dužina nema, tj. one se ne percipiraju niti akustički ostvaruju (Pletikos, 2008: 177).

U govornika dalmatinskog štokavskog izgovornog podrijetla dužine se čuju u gotovo 46,4% riječi, a u slavonskom se pak izgovoru zanaglasne dužine čuju u samo 24% očekivanih ostvarenja (Pletikos, 2008: 177). U prilog iznesenim rezultatima idu i dijalektološka istraživanja, u kojima je zabilježeno da se zanaglasne dužine najbolje čuvaju u Dalmaciji, odnosno u Dalmatinskoj zagori, gdje su vrlo stabilne, iako se čuvaju nedosljedno. U Slavoniji

se pak dužine najbolje čuvaju na jugu (možda zbog utjecaja Bosne u kojoj se također čuvaju), a idući prema sjeveru, u baranjskim i podravskim govorima uočava se njezino postupno gubljenje (Kapović, 2008: 31-32).

Slične rezultate dobio je i Škarić (2007a: 85) na korpusu od 226 gimnazijalaca iz raznih hrvatskih gradova. Ukupno gledajući, dobiveno je da čak 71% ispitanika iz cijele Hrvatske ne izgovaraju zanaglasne dužine, dok ih samo 29% ostvaruje dužine prema normi ili učestalo. U izgovoru 6% kajkavskih ispitanika uočene su dužine, što u prethodno navedenom istraživanju Pletikos (2008) nije uočeno, što bi moglo proizići iz različitog izgovornog podrijetla roditelja ispitanika, primjerice. Promatrajući zasebno Dubrovčane, kao predstavnike dalmatinskoga štokavskog izgovora, te Našičane kao predstavnike slavonskoga štokavskog izgovora, autor je dobio prilično veće rezultate u prilog ostvarenja zanaglasne dužine nego Pletikos (2008) – dužine prema klasičnoj normi ostvaruje 60% Dubrovčana te 64% Našičana (Škarić, 2007a: 83).

I Martinović (2009: 58) je u svom istraživanju suglasnosti između norme i uporabe dobila da ispitanici iz Požege i Splita najviše ostvaruju zanaglasne dužine, na što utječu njihovi organski idiomi.

Ukupno gledajući, rezultati istraživanja trajanja zanaglasne dužine ukazuju na njezino nestajanje u suvremenom govoru. Drugim riječima, u hrvatskom suvremenom govoru zanaglasna je dužina većinom izjednačena sa zanaglasnom kračinom. Jedino je dalmatinski štokavski izgovor čuva, iako ne potpuno, te se u njemu ostvaruje akustički onakvom kakva je opisana u hrvatskom klasičnom izgovoru, s puno dužim trajanjem nego u ostalim podsustavima (Pletikos, 2008: 79). Razlog tome mogao bi biti u tome što u većim hrvatskim gradovima (Zagrebu, Dubrovniku, Splitu, Osijeku i sl.) zanaglasna dužina ne funkcionira kao perceptivno razlikovni jezični element (Magner i Matejka, 1971), a osim toga ispitivanja njezine prihvatljivosti također su pokazala vrlo nizak stupanj poželjnosti (Bakran, 1985/1986; Škarić i Lazić, 2002; Škarić i Varošaneć-Škarić, 2003), o čemu će se više govoriti u sljedećem poglavlju.

8.3. Vrijednosne prosudbe zanaglasne dužine

Kao što se mnogo puta ističe, za očuvanje određenih pojava u jeziku kao sustavu, bitan je stav govornika tog jezika prema datoj pojavi. Upravo zbog toga ispituju se vrijednosne prosudbe koje govornici imaju prema rubnim pojavama u jeziku, pa tako i prema zanaglasnoj dužini. Tako je još Bakran (1985/1986: 146) u klasičnom izgovoru zanaglasne dužine zabilježio da je studenti ne procjenjuju kao poželjnu već kao „malo izvještačenu“.

Također, u istraživanju Lazića i Škarića (2002: 16-17) pokazalo se da procjenitelji zanaglasne duge slogove procjenjuju manje poželjnima nego zanaglasne kratke u toj mjeri da im je čak prihvatljiviji lik sa skraćenim dugim zanaglasnim slogom nego s pravilnim dugim. Također, u istraživanju se pokazalo da ostvarenje zanaglasne dužine negativno utječe općenito na stavove prema naglascima. Riječi sa svim četirima naglascima na prvom slogu i s pravilnim zanaglasnim dugim slogom dobivaju znatno slabiju ocjenu nego iste takve riječi ali s pravilnim kratkim zanaglasnim slogom (4,48 ~ 5,64). Osobito je loše ocijenjen dugouzlazni naglasak popraćen zanaglasnom dužinom. Slično ovome, i procjenitelji u istraživanju Škarića i Varošaneć-Škarić (2003) bolje ocjenjuju neispravni kratki zanaglasni slog nego ispravni dugi.

Također, stručni procjenitelji u istraživanju Pletikos (2008: 175) na mnogo su riječi označavali da se dužina ostvaruje umjereno, tj. u kraćem obliku nego što bi se očekivalo u klasičnom idiomu, ali da je upravo takvo ostvarenje dužine prihvaćeno.

Najveće neodobravanje zanaglasne dužine u standardnom jeziku iznio je Kravar (1963; prema Zgrabljic i Hršak, 2003: 8) koji ju je opisao kao pojavu svojim otezanjem pokazuje „najrustičniju crtu novoštokavske norme“.

Zaključno se može reći da ocjene stručnih procjenitelja o poželjnosti ili nepoželjnosti jasno iskazuju negativan odnos prema zanaglasnim dužinama. Premda ispitanici poznaju ostvarenje zanaglasne dužine kao dijela hrvatskog prozodijskog standarda, što se očituje u bolje vrednovanim pravilnim dugim zanaglasnim slogovima u odnosu na nepravilne duge (4,48 ~ 2,54) te bolje vrednovanim ispravnim kratkim zanaglasnim slogovima u odnosu na neispravne duge (5,64 ~ 4,83), odnose se prema njoj vrijednosno negativno. Jasno je da ovakav vrijednosni odnos proizlazi iz kraćenja tih slogova koje je već uzelo maha u općem hrvatskome, a što je i prije uočeno (Magner i Matejka, 1971; Bakran, 1985/1986; Škarić, 1999), ali je i za pretpostaviti da će takav vrijednosni odnos i sam sudjelovati u dovršenju toga procesa (Škarić i Lazić, 2002: 17).

9. Opće tendencije ostvarivanja i gubljenja zanaglasne dužine

Nakon detaljno prikazanih rezultata istraživanja ostvarivanja i prosudbi zanaglasne dužine, uočava se da u govornom ostvarenju općeprihvaćenoga hrvatskog jezika ova prozodijska jedinica nestaje. Ipak, dužina se ne gubi ravnomjerno u svim kategorijama, već se i njezino nestajanje ostvaruje u određenim tendencijama. U poglavlju će se navesti primjeri ostvarenja zanaglasne dužine s obzirom na ton i dužinu naglašenog sloga, zatim položaj i broj dužina u naglašenoj riječi, te naposljetku gramatičke kategorije u kojima se dužina češće ostvaruje, odnosno gubi.

Dijalektološka bilježenja na terenu (Lisac, 2002), a i fonetska istraživanja (Pletikos, 2008; Ivić i Lehiste, 1986) potvrdila su da se zanaglasna dužina duže, odnosno dosljednije ostvaruje nakon uzlaznih nego nakon silaznih naglasaka. Razlog bi tome mogao biti u nekadašnjoj naglašenosti zanaglasnih dužina (dok nije došlo do prenošenja dugosilaznog naglasaka na prethodni slog). Postoje i podaci da se dužina dulje ostvaruje nakon silaznih nego nakon uzlaznih naglasaka, što je kao tendencija pokazana statistički značajnom (Pletikos, 2003: 329). Ipak, u tom su istraživanju kao informanti uzeti govornici prihvatljivog idioma hrvatskoga jezika, u kojem se zanaglasna dužina dulje ostvaruje nego u općeprihvaćenom idiomu, u kojem se ona uopće ne ostvaruje. U tom bi smjeru promišljanja moglo ići opažanje Vukušića, Zoričića i Grasselli-Vukušić (2007: 153) koji navode da dužina učestalo izostaje poslije uzlaznih naglasaka (*plètem, plèteš, plète, plètemo, plètete*).

Kada je u pitanju ostvarenje dužine u odnosu na dužinu naglašenoga vokala, pokazalo se da je zanaglasni vokal, bio on kratak ili dug, duži nakon kratkih naglasaka nego nakon dugih (Pletikos, 2003: 328).

Promatrajući položaj dužine u naglašenoj riječi Lisac (2002: 87) je potvrdio da se dužine nakon naglasaka češće skraćuju u dočetnom nego u unutarnjem slogu u riječi. Autor dalje ističe kako se taj dočetni slog češće skraćuje ako je otvoren nego ako je zatvoren. Nadalje, istraživanjima je potvrđeno da, i u slučajevima kada zanaglasna dužina ostaje, nije čestom praksom njezino nizanje. Tako je, primjerice, Buzina (1987: 158), analizirajući ostvarenje zanaglasne dužine u televizijskim vijestima, uočila da se u riječima u kojima bi trebale biti dvije zanaglasne dužine češće ostvaruje samo jedna. Također, u primjerima triju dužina čuva se ona prva do naglasaka, a ostale su podložnije kraćenju. Kao potvrdu ove tvrdnje Martinović (2009: 58) pronalazi u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku sljedeće naglaske: *angàžīranōst i civilizīranōst* (umjesto *angàžīrānōst i civilizīrānōst*). I Pletikos (2008: 172)

navodi da su dužine očuvanije u predzadnjem slogu (dakle u trosložnim i višesložnim riječima) nego u posljednjem.

Promatrajući kategorije riječi kod kojih se dužina ostvaruje, Buzina (1987: 158) je zabilježila da se od svih kategorija najbolje čuvaju genitivne dužine (bolje množinske nego jedninske), zatim dužine određenih pridjeva i rednih brojeva, a da se najlošije ostvaruju dužine u instrumentalu imenica, pridjeva i zamjenica ženskog roda. Analizirajući izgovor spikera i reportera u vijestima, autorica ne navodi podatke o ostvarenju obličnih dužina kod glagola, pa se pretpostavlja da je u suvremenom hrvatskom govoru dužina na tim mjestima poptuno nestala. Prema Škariću (1999a: 127) gube se etimološke dužine (genitivna i prezentska dužina, primjerice), a rjeđe one koje se doživljavaju kao ispražnjen u jakosti dugi naglasak zbog trenutačne preoblike riječi (npr. *vūci–pòvūci*, *grād-ù grād*, *dječāka–djèčāk*). Autor čak navodi da bi se te dužine moglo propisati.

Isto bilježi i Martinović (2010: 215). S druge strane, Martinović navodi kako je gramatička dužina (u G. mn. im., G i I jd. im. žr. te u prezentu) fonološka pojava jer je razlikovna te naglašava kako se njezinu gubitku treba oduprijeti, za razliku od tzv. sustavnih dužina (*zidār – zidāra*) koje su fonetskom pojavom jer su nerazlikovne. Martinović (2009: 62) uočava, analizirajući rječnike hrvatskog jezika, da tendencija gubljenja zanaglasnih dužina nije zahvatila samo sufikse već i predsufiksalne slogove, primjerice *nèvoljkōst* umjesto *nèvōljčkōst*, s tim da se u uporabi često gube obje dužine te se čuje *òdraslost* umjesto *òdrāslōst* ili *òdraslōst*. Ipak, autorica navodi da su te dužine još uvijek otpornije nego one u sufiksu.

Zanimljivo je primijetiti različito ponašanje zanaglasne dužine kod primjera koji imaju i dugu i kratku množinu – kod kratke, u trosložnim oblicima ostaje npr. *gävvrān (gävvrāni)*, ali se u četverosložnima krati – npr. *gävvrānovi* (Kapović, 2008: 20).

Upravo prema navedenim nalazima brojnih istraživanja postavljena su pitanja i hipoteze koje će se provjeriti u istraživačkom dijelu ovoga rada. No, kako je većina opisanih istraživanja rađena na dvosložnim riječima, a o ostvarenju zanaglasne dužine u trosložnim riječima (najčešćim govornim riječima u hrvatskom jeziku; prema Škarić, 2007: 52) govori se u naznakama, bez egzaktnih podataka, u ovom će se radu istraživati ostvarenje zanaglasnih dužina u trosložnim riječima.

II. EKSPERIMENTALNI DIO

1. Ciljevi i istraživačka pitanja

Prethodna su istraživanja pokazala kako se zanaglasna dužina u općeprihvaćenom idiomu hrvatskoga jezika gubi, odnosno zadržava u određenim kategorijama te će se u ovom radu provjeriti neke od opisanih tendencija. Cilj je istraživanja mjerenjem trajanja zanaglasnih vokala te slušnom procjenom ispitati razlikuju li se zanaglasni slogovi po trajanju s obzirom na normativno očekivanje, a potom će se provjeriti ima li razlike u učestalosti i trajanju normativno očekivanoga dugoga zanaglasnog sloga s obzirom na izgovorno podrijetlo (slavonsko ili dalmatinsko) informanata, vrstu riječi (imenice, pridjevi i glagoli), strukturu sloga (otvoreni i zatvoreni) te položaj u riječi (osnova ili nastavak – oblični i tvorbeni). Također, cilj je istraživanja ispitati subjektivnu procjenu prihvatljivosti zanaglasne dužine ili kraćine u odabranim riječima iz korpusa.

S obzirom na ciljeve istraživanja postavljena su sljedeća pitanja:

1. a) Postoji li razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu i onoga koji ima propisanu zanaglasnu kraćinu?
b) Postoji li razlika u trajanju percipiranoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala?
2. a) Postoji li razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu u slavonskom i dalmatinskom štokavskom izgovoru?
b) Postoji li razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni u dalmatinskom i slavonskom izgovoru?
3. a) Postoji li razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na vrstu riječi kojoj vokal pripada?
b) Postoji li razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na vrstu riječi kojoj pripada?
4. a) Postoji li razlika u trajanju trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na strukturu sloga?
b) Postoji li razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na strukturu sloga?

5. a) Postoji li razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na položaj u riječi?
b) Postoji li razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na položaj u riječi?
6. Je li izgovor riječi u kojima su percipirane zanaglasne dužine prihvatljiv?

2. Hipoteze

Na temelju prethodno iznesenih spoznaja iz literature oblikovane su sljedeće pretpostavke:

1. a) Postoji razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu i onoga koji ima propisanu zanaglasnu kraćinu – propisani dugi dulje traje od propisanoga kratkoga.
b) Postoji razlika u trajanju percipiranoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala – percipirani dugi traje dulje od percipiranoga kratkoga.
2. a) Postoji razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu u slavonskom i dalmatinskom štokavskom izgovoru – u dalmatinskom izgovoru traje dulje nego u slavonskom.
b) Postoji razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni u dalmatinskom i slavonskom izgovoru – češće se ostvaruje u dalmatinskom izgovoru.
3. a) Postoji razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na vrstu riječi kojoj vokal pripada – u imenica i pridjeva traje dulje nego u glagola.
b) Postoji razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na vrstu riječi kojoj pripada – u imenica i pridjeva češće se ostvaruje nego u glagola.
4. a) Postoji razlika u trajanju trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na strukturu sloga – u otvorenim slogovima traje dulje nego u zatvorenim.
b) Postoji razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na strukturu sloga – u otvorenim slogovima češće se ostvaruje nego u zatvorenim.
5. Postoji razlika u trajanju vokala koji u hrvatskom standardnom idiomu ima propisanu zanaglasnu dužinu s obzirom na položaj u riječi – u osnovi traje dulje nego u nastavku.

b) Postoji razlika u učestalosti ostvarenosti zanaglasne dužine prema slušnoj procjeni s obzirom na položaj u riječi – u osnovi se češće ostvaruje nego u nastavku.

6. Izgovor riječi u kojima su percipirane zanaglasne dužine nije prihvatljiv govornicima hrvatskoga jezika.

3. Metodologija

Ispitni materijal

Za mjerenje trajanja zanaglasnih vokala osmišljena je lista od 30 riječi: *istinē, nāznakōm, zlōčestē, māgārca, rādīmo, ènglēs-kē, prèdznākā, pītāte, pāmēti, mlādīma, pódošē, sānj-kāmo, čīm-benīk, nārāsti, sàblāzan, nāglūha, gòdīšte, pām-cēnje, ljùbāzan, bólničār, mišljēnje, dànašnjī, vèčērnjī, istēgnūt, nārōdā, nácēlnīk, nè pāmtīm, prèdbrāčnī, zārādīm i ribārē*. Normativno gledano (prema Vukušić, Zoričić, Grasselli-Vukušić; 2007), sve riječi (29 leksičkih te jedna izgovorna) imaju naglasak na prvom slogu te uključuju ostvarenje jedne ili dviju zanaglasnih dužina. Vrsta naglasaka naglašenoga sloga nije od značaja za rad.

Iako se prema Škariću (1991: 319) prozodijske osobine slogova u riječi najpotpunije ostvaruju u „riječi koja nosi intonacijsku jezgru“, osobito u „neizražajno izgovorenim intonacijskim jedinicama od jedne riječi sa silaznom jezgrom“, ciljne su riječi u ovom istraživanju pri snimanju stavljene u rečenični okvir kako bi se izbjegle pojave kao što su završno duljenje, obezvučavanje, laringalizacija i sl. (Pletikos, 2008: 81). Rečenični okvir sastojao se od dviju dvosložnih riječi koje su se mijenjale iz rečenice u rečenicu (vidi prilog 1). Ovakav okvir, u kojem je određen i kontroliran broj slogova prije i nakon ciljne riječi, odabran je kako bi se bolje istakla razlika u trajanju zanaglasnog dugog i kratkog sloga. Ciljne su riječi trosložne i ispitanici su ih trebali dodatno naglasiti, te se smatra kako su one ostvarene u uskom fokusu.

Uzorak govornika

U snimanju materijala dobrovoljno je sudjelovalo 20 informanata, govornika hrvatskoga kao materinskog jezika. Njihova je prosječna dob 21, 5 (najmlađa je ispitanica imala 18 godina, a najstarija 35). Informanti su studenti fonetike, psihologije, logopedije, farmacije, povijesti, sociologije itd. na Filozofskom fakultetu, Edukacijsko-rehabilitacijskom

fakultetu te Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Svi su govornici štokavskog izgovornog podrijetla; 10 govornika je slavonskog, a 10 govornika dalmatinskog štokavskog izgovora. Gradovi iz kojih potječu govornici slavonskog štokavskog izgovora su Pakrac, Donji Miholjac, Vukovar, Novska, Slavonski Brod (dvije informantice), Osijek (dvoje informanata), Virovitica te Požega, a govornici dalmatinskog štokavskog podrijetla dolaze iz Solina, Splita (tri informantice), Slanog, Metkovića (dvije informantice), Šibenika (dvije informantice) te Omiša.

Snimanje

Prilikom snimanja svaka se rečenica pojavljivala na zaslonu računala te je bila prikazana 3 sekunde, kako bi ispitanik imao vremena pročitati je, ali i napraviti stanku prije sljedeće rečenice da bi se izbjeglo nabranje. Ciljana je riječ bila podcrтана, a informantima je prethodno dana uputa da čitajući blago naglase podcrтанu riječ prirodnom intonacijom. Prije snimanja informanti su na taj način pročitali nekoliko rečenica za vježbu. Osim ove upute, dan im je i naputak da čitaju rečenice onako kako smatraju da bi bilo poželjno govoriti u javnosti.

Snimanje se odvijalo u tihoj prostoriji audiostudija Odsjeka za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu krajem 2012. godine. Pritom je korišten mikrofون (AKG C414B-ULS), a jačina ulaza regulirana je pomoću miksete (Soundcraft Spirit LX 7). Zvuk je iz miksete ulazio u 8-kanalni analogno-digitalni konverter, tj. vanjski dio zvučne kartice (Soundscape iBox SS8IO-3, audio interface), koji je spojen na PCI zvučnu karticu (Soundscape Mixtrime PCI 16), a ona pomoću PCI utora na računalo. Frekvencija uzorkovanja iznosila je 44100 kHz, a rezolucija je bila 16 bita. Snimanje je vodio tehničar Jordan Bičanić, a slušno nadzirala autorica rada. Računalnim programom Praat (Boersma and Weenink, 2005) digitalizirani zvuk podijeljen je u datoteke zasebnih riječi za zvučnu analizu i slušnu procjenu.

Zvučna analiza

Ukupan uzorak snimljenog korpusa sastojao se od 600 pojavnica (svaki od 20 govornika izgovorio je 30 riječi). Akustička analiza trajanja zanaglasnih vokala napravljena je u programu Praat (Boersma i Weenink, 2005) vizualnim očitavanjem. U slučajevima kada se iz spektrograma i oscilograma nije moglo iščitati trajanje vokala, primjerice onih u okolini

nazala, mjerio se cjeloviti odsječak vokala i nazala te od njegova trajanja oduzelo prosječno trajanje nazala koje je izmjerio Bakran (1996).

Kako su za ispitni materijal odabrane trosložne riječi s dvama zanaglasnim vokalima, riječi u kojih naglasak nije ostvaren na prvom, već drugom slogu nisu uzete u obzir pri analizi (primjerice *ne pāmtīm* umjesto *nè pāmtīm*). Osim toga, jedna je informantica pogrešno izgovorila jednu riječ (*sānjkājmo* umjesto *sānjkāmo*) te je ta riječ također izuzeta iz daljnje analize.

Slušna procjena

Za slušnu procjenu odabran je uzorak od 119 riječi iz snimljenog korpusa. Materijal se sastojao od riječi koje je izgovorilo dvoje ispitanika obaju regionalnih izgovora – po jedan koji ostvaruje zanaglasnu dužinu (slavonskog i dalamtinskog izgovora) te jedan koji je ne ostvaruje u govoru (slavonskog i dalmatinskog izgovora). Prethodno je napravljena deskriptivna statistika za trajanje normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala za svakog ispitanika te provedeno testiranje značajnosti razlike među njima (vidi tablicu 2). Za samo dvije informantice, obje dalmatinskog izgovornog podrijetla, potvrđena je značajna razlika u izgovoru dugog i kratkog vokala. Riječi koje je izgovorila jedna od njih odabrane su za slušnu procjenu, a kao ostatak materijala poslužile su riječi informanata kod kojih je autorica slušnom procjenom uočila ostvarenje zanaglasne dužine (1 informant) te one u kojima je dužina slabo zamjetljiva (2 informanta).

Riječi je procjenjivalo 25 studenata fonetike koji su odslušali i položili kolegij Ortoepija hrvatskoga jezika I na kojem se uvježbava slušanje naglasaka i zanaglasne dužine. U prvom dijelu procjene ispitanici su procjenjivali čuje li se zanaglasna dužina u drugom ili trećem slogu, istovremeno u drugom i trećem slogu ili se uopće ne čuje. U drugom su dijelu ispitivanja na ljestvici od 1 do 7 (1 – potpuno neprihvatljiv izgovor; 7 potpuno prihvatljiv izgovor) trebali procijeniti koliko im je prihvatljiv izgovor riječi u kojima su zanaglasni vokali izgovoreni datom kvantitetom. Procjenitelji su preslušali riječi (ukupno 120 riječi, po 30 riječi koje je izgovorilo 4 govornika) koje su bile poredane slučajnim redoslijedom. Prilikom verifikacije svaka je riječ puštena dva puta s razmakom od 1,5 sekunde, a između parova riječi razmak je iznosio 2,5 sekunde. Nakon parova od 10 riječi napravljena je kratka stanka od desetak sekundi, a između dva dijela slušne procjene stanka od pet minuta.

Obrada podataka

Izmjerena trajanja zanaglasnih vokala (vidi prilog 2) obrađena su u programu Statistica. U tom su programu učinjene deskriptivna statistika za sve varijable, T-test i Man Whitneyev U test za računanje razlika među dvama uzorcima. Također, korišteni su jednosmjerna analiza varijance i Kruskal-Wallis H test za ispitivanje razlike među trima skupinama te post hoc testiranje (Fischerov test). Učinjen je i Pearsonov test korelacije za ispitivanje povezanosti među dvjema varijablama. Od podataka deskriptivne statistike tablično su prikazani broj pojavnica (N), aritmetička sredina (X), minimalni i maksimalni rezultat te standardna devijacija (SD). Od rezultata testova za ispitivanje različitosti među skupinama kao i njihove povezanosti prikazane su vrijednosti: stupnjevi slobode (df), t-vrijednost, U vrijednost, F vrijednost, H vrijednost, koeficijent korelacije (r) te razina značajnosti razlike (p). Svi su rezultati računati na razini značajnosti od $p < 0,05$.

4. Rezultati i rasprava

Radi lakšeg snalaženja rezultati istraživanja bit će grupirani prema metodama. Shodno tome, najprije će se iznijeti rezultati akustičke analize trajanja zanaglasne dužine, potom rezultati slušne procjene i naposljetku rezultati procjene prihvatljivosti.

4.1. Akustička analiza trajanja zanaglasne dužine

a) Usporedba normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala

Na uzorku od 600 riječi u kojima je 797 normativno očekivanih dugih zanaglasnih vokala dobiveno je prosječno trajanje 79,07 ms (SD=28,75 ms). Prosječna je vrijednost drugoga uzorka (N=399), uzorka normativno očekivanih kratkih zanaglasnih vokala, 73,16 ms (SD=23,11 ms). Kako bi se ispitalo postoji li razlika u dvama uzorcima, upotrijebljena je parametrijska metoda T-test za nezavisne uzorke. Test je pokazao da postoji statistički značajna razlika u trajanju normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala ($t=3,57$; $df=1194$; $p=0,000001$) te da je trajanje normativno očekivanoga dugog vokala (X=79,07 ms) dulje od trajanja normativno očekivanoga kratkoga (X=73,16 ms).

Tablica 1

Podaci deskriptivne statistike za trajanje normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala te T-test za nezavisne uzorke

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	T-test za nezavisne uzorke
Trajanje ZD ¹ vokala	797	79,07	27,00	187,00	28,75	T (1194)=3,57 p=0,000001*
Trajanje ZK ² vokala	399	73,16	30,00	177,00	23,11	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Slične rezultate potvrdila su i druga istraživanja. Tako su u Bakranovu (1985/1986: 144) istraživanju odnosi trajanja dugoga i kratkoga vokala gotovo jednaki, no apsolutna trajanja vokala općenito su nešto kraća (dugi zanaglasni vokal traje 67 ms, a kratki oko 61 ms). U drugim istraživanjima vrijednosti su izmjerenih vokala mnogo dulje, primjerice u Škarićevu (2007: 132) istraživanju trajanja klasičnoga izgovora, u kojem je izmjereno trajanje dugoga zanaglasnog vokala 262 ms, a kratkoga 126 ms. Slično Škariću, i Lehiste i Ivić (prema Bakran, 1985/1986: 144) izmjerili su dulje vrijednosti zanaglasnih vokala i jedne i druge kvantitete. Iz toga proizlazi da se suvremeno doživljavanje uzornoga govorenja, kada je u pitanju ostvarenje zanaglasne dužine, nipošto ne poistovjećuje s klasičnim izgovorom. Ipak, kako je potvrđena razlika u trajanju dugih i kratkih vokala, koja nije obilježje niti prihvaćenoga govora, izgovor informanata mogao bi se smatrati prihvatljivim jer je kod njih razlika ipak prisutna, iako ne u tolikoj mjeri da bi se mogla pripisati klasičnom izgovoru. Za razliku od opisanih rezultata, Pletikos (2008: 173) je dobila suprotnu tendenciju te u njezinu istraživanju zanaglasni dugi vokal traje oko 67,3 ms, a zanaglasni kratki vokal 71,4 ms. Iako ta razlika nije statistički značajna, ona svakako upućuje na to da dulje trajanje vokala nije jednoznačni pokazatelj da je dužina ostvarena, tim više što dulje trajanje dužine u odnosu na kraćinu nije relevantan pokazatelj da dužina može biti perceptivni element za razlikovanje leksičkih jedinica kojima je minimalna razlika prozodijsko obilježje zanaglasna dužina. Osim toga, podaci obrađeni u ovoj analizi odnose se na cjelokupni uzorak izgovorenih riječi svih informanata te se na temelju dobivenih rezultata ne može zaključivati o pojedinačnom izgovoru zanaglasne dužine jednoga informanta ili poopćavati na zaključak da se zanaglasna dužina ostvaruje u svim zastupljenim kategorijama riječi. Zbog toga je naknadno napravljena

¹ ZD= zanaglasno dug

² ZK= zanaglasno kratak

usporedba trajanja normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala za svakoga informanta.

Tablica 2

Podaci deskriptivne statistike za trajanje normativno očekivanoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala za svakog informanta te Mann Whitneyev U test

	Redni broj i podrijetlo informanta		N (broj vokala)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD	U	p
Slavonski štokavski izgovor	1.Pakrac	D	39	72,97	27,00	113,00	20,65	314,50	0,23
		K	20	84,40	42,00	130,00	27,79		
	2.Donji Miholjac	D	40	101,88	54,00	183,00	29,72	348,50	0,42
		K	20	93,15	55,00	131,00	21,66		
	3.Vukovar	D	40	77,75	39,00	133,00	22,1	392,50	0,91
		K	20	77,95	48,00	123,00	20,09		
	4.Novska	D	40	59,20	38,00	96,00	12,98	332,50	0,29
		K	20	66,85	41,00	119,00	20,33		
	5.Slavonski Brod	D	40	70,35	32,00	124,00	20,35	379,00	0,74
		K	20	71,85	30,00	115,00	20,82		
6.Slavonski Brod	D	40	68,90	36,00	117,00	21,32	364,00	0,57	
	K	20	65,50	38,00	93,00	14,58			
7.Osijek	D	40	89,38	39,00	156,00	27,44	327,50	0,26	
	K	20	81,70	42,00	164,00	28,65			
8.Virovitica	D	40	66,68	40,00	120,00	16,88	374,50	0,69	
	K	20	72,60	38,00	123,00	24,93			
9.Osijek	D	40	61,48	32,00	131,00	23,73	392,00	0,90	
	K	20	62,45	31,00	177,00	30,80			
10.Požega	D	40	76,98	35,00	135,00	24,69	33,00	0,29	
	K	20	84,60	49,00	134,00	23,92			
Dalmatinski štokavski izgovor	11.Solin	D	40	64,43	32,00	156,00	23,29	321,50	0,22
		K	20	57,15	30,00	94,00	18,85		
	12.Slano	D	40	67,35	30,00	115,00	20,85	287,00	0,08
		K	20	57,40	30,00	94,00	18,49		
	13.Split	D	40	90,25	33,00	160,00	29,45	367,00	0,60
		K	20	85,60	63,00	126,00	17,43		
	14.Metković	D	40	111,60	64,00	183,00	30,24	91,50	0,000001*
		K	20	68,95	40,00	108,00	19,86		
	15.Šibenik	D	40	96,25	47,00	159,00	33,08	313,50	0,17
		K	20	83,50	45,00	158,00	26,54		
	16.Šibenik	D	40	78,63	36,00	153,00	31,68	346,50	0,40
		K	20	69,05	45,00	98,00	15,33		
	17.Metković	D	40	85,28	41,00	146,00	25,39	194,50	0,001271*
		K	20	64,90	41,00	108,00	14,88		
	18.Omiš	D	38	89,97	33,00	155,00	29,51	248,50	0,57
		K	19	75,21	38,00	112,00	19,85		
	19.Split	D	40	91,72	45,00	187,00	28,91	282,00	0,06
		K	20	75,95	32,00	118,00	19,47		
	20.Split	D	40	60,95	31,00	113,00	19,21	331,50	0,28
		K	20	64,50	42,00	92,00	13,49		

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Iz tablice se može iščitati da statistički značajnu razliku u ukupnom izgovoru očekivanoga dugoga i kratkoga sloga ostvaruju samo dva informanta, i to oba iz Dalmacije, no da ta razlika nije zastupljena u izgovoru preostalih 18 informanata (90%). Ipak, ako se pomnije promotre podaci navedeni u tablici, uočava se kako su u slavonskih govornika razlike među očekivanim dugim i kratkim vokalima male te da često odražavaju i suprotne tendencije –očekivani dugi vokal traje kraće nego očekivani kratki vokal (v. trajanja u informanta 1, 4, 8, 9, 10). U izgovorima tih informanata općenito se uočava tendencija izjednačavanja trajanja očekivanoga kratkoga i dugoga vokala. S druge strane, iako u samo dviju informantica dalmatinskoga izgovora očekivani dugi vokal traje značajno dulje nego očekivani kratki vokal, ta je razlika, i to veličine dovoljne da bi se slušno uočila, s visokom značajnošću prisutna i u nekoliko ostalih informanata (v. informant 19 – razlika u trajanju iznosi 15,77 ms, $p=0,06$; informant 12 – razlika u trajanju iznosi 9,95 ms, $p=0,08$; informant 15 – razlika u trajanju iznosi 12,75 ms, $p=0,17$ i sl.). Iz toga se može zaključiti kako se u dalmatinskom izgovoru uočava tendencija razlikovanja zanaglasnog dugog i zanaglasnog kratkog vokala po trajanju, a te bi se razlike vjerojatno pokazale statistički značajnima u većem uzorku vokala. Ipak, drugi je način na koji se ova pretpostavka može provjeriti, a to je da se izračuna razlika u ukupnom slavonskom i ukupnom dalmatinskom izgovoru očekivanoga kratkoga i dugoga vokala, što je obuhvaćeno sljedećim istraživačkim pitanjem.

b) Usporedba dugoga zanaglasnog vokala u govornika slavonskoga i dalmatinskoga izgovornog podrijetla

Da bi se provjerila hipoteza o postojanju razlike u trajanju normativno očekivanih dugih zanaglasnih vokala u slavonskom i dalmatinskom štokavskom izgovoru najprije je napravljena deskriptivna statistika, posebno za trajanje zanaglasnog dugog vokala u slavonskom, a posebno za njegovo trajanje u dalmatinskom štokavskom izgovoru. Prosječno trajanje zanaglasnoga dugog vokala u slavonskom izgovoru iznosi 74,56 ms ($SD=25,43$ ms), a u dalmatinskom je ono dulje i iznosi 83,59 ms ($SD=31,1$ ms). T-testom za nezavisne uzorke pokazalo se da je navedena razlika u trajanju zanaglasnih dugih vokala statistički značajna ($t=-4.49$; $df=795$; $p=0,000064^*$) te da informanti dalmatinskoga izgovornog podrijetla izgovaraju zanaglasnu dužinu dulje no što je izgovaraju informanti iz Slavonije.

Tablica 3

Podaci deskriptivne statistike za trajanje dugoga zanaglasnog vokala u slavonskom i dalmatinskom izgovoru te T-test za nezavisne uzorke

Varijabla	N (broj pojava)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	T-test za nezavisne uzorke
Trajanje ZD vokala u slavonskom izgovoru	399	74,56	27,00	183,00	25,43	t(795)= -4.49 p=0,000064*
Trajanje ZD vokala u dalmatinskom izgovoru	398	83,59	30,00	187,00	31,10	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Dobiveni rezultati logični su s obzirom na prethodno provedenu analizu razlike u trajanju zanaglasne dužine i kraćine za svakog ispitanika, koja je pokazala da se značajna razlika među dvama entitetima pojavljuje u dvije informantice dalmatinskoga štokavskog izgovora, ali da je općenito tendencija razlikovanja prisutna u dalmatinskom izgovoru, dok u slavonskom nije (vidi tablicu 2).

Većina dijalektoloških istraživanja prozodije, kada je u pitanju ostvarenje zanaglasne dužine, zadržava se na slušnoj procjeni ostvaruje li se dužina ili ne, bez mjerenja vrijednosti trajanja, te se nastoji izgovor zanaglasne dužine kao prozodema pripisati određenom regionalnom ili mjesnom izgovoru. Slično tome, i fonetska su istraživanja nastojala odrediti učestalost izgovaranja zanaglasne dužine u zadanom korpusu govornika određenoga izgovornog podrijetla te je tako Škarić (2007a: 85) dobio kako dužine ostvaruje više Našičana nego Dubrovčana (64% : 60%), dok je u istraživanju Pletikos (2008: 177) zanaglasna dužina slušnom procjenom zabilježena u 46,4% riječi koje su izgovorili govornici iz Dalmacije i 24% riječi slavonskih informanata. Ta zastupljenost ne mora nužno govoriti o trajanju dužine, no pretpostavka je da zanaglasna dužina dulje traje ako se može slušno uočiti. To je Pletikos (ibid.) potvrdila te je dobila kako dalmatinski štokavski izgovor čuva dužinu onako kako se ona akustički ostvaruje prema klasičnom izgovoru, dok je u slavonskom izgovoru prosječno trajanje dužine kraće. Iako su u ovom radu dobivene manje apsolutne vrijednosti zanaglasne dužine no što je to u njihovom klasičnom ostvarenju, potvrđena je pretpostavka da zanaglasna dužina dulje traje i češće se ostvaruje u dalmatinskom štokavskom izgovoru nego u slavonskom.

c) Usporedba dugoga zanaglasnog vokala u imenica, pridjeva i glagola

Prosječna vrijednost dugoga zanaglasnog vokala izmjerena u imenica iznosi 78,81 ms (SD=26,94 ms), u pridjeva 74,58 ms (SD=33,2 ms), a u glagola 84,79 ms (SD=33,3 ms). Najmanji izmjereni rezultat podjednak je za sve tri vrste riječi (oko 30 ms), dok se maksimalni rezultat kreće od 166 ms za trajanje vokala u imenica do 183 ms u pridjeva i 187 ms u glagola. Za ispitivanje razlike među skupinama podataka korištena je jednosmjerna analiza varijance koja je pokazala da postoji statistički značajna razlika u trajanju vokala s obzirom na vrstu riječi ($F(2, 794)=7,6134$; $p=0,00053$).

Tablica 4

Podaci deskriptivne statistike za trajanje dugoga zanaglasnog vokala u imenica, pridjeva i glagola te jednosmjerna analiza varijance

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Jednosmjerna analiza varijance
Trajanje ZD vokala u imenica	320	78,81	27,00	166,00	26,94	$F(2,794)=7,6134$ $p=0,00053^*$
Trajanje ZD vokala u pridjeva	259	74,58	30,00	183,00	26,16	
Trajanje ZD vokala u glagola	218	84,79	31,00	187,00	33,20	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p<0,05$

Kako bi se otkrile pojedinačne razlike iz kojih proizlazi značajna ukupna razlika među skupinama, provedena je post hoc analiza. Fischerovom post hoc analizom pokazalo se da nema razlike u ostvarenju dugoga zanaglasnog vokala u imenica i pridjeva, ali da je ta razlika značajna između imenica i glagola te pridjeva i glagola. Iz toga proizlazi da zanaglasna dužina u glagola traje značajno dulje nego u imenica i pridjeva, što je suprotno od početne pretpostavke.

Osim u ovom istraživanju, ostvarenje zanaglasne dužine u pojedinim vrstama riječi nije akustički istraživano. Buzina (1987) je slušnom procjenom bilježila kod kojih se vrsta riječi zanaglasna dužina ostvaruje te je navela da se kod imenskih riječi najbolje čuvaju dužine u genitivu množine, a da se u imenica i pridjeva općenito dužine rijetko ostvaruju. Kako se u tom istraživanju nije spominjalo ostvarenje dužine u glagola, pretpostavlja se da tih dužina nije niti bilo, što je suprotno od rezultata ovoga istraživanja koji pokazuju da dužina

značajno dulje traje u glagola nego u imenica i pridjeva. Promatrajući na listi riječi glagole koji su snimljeni za analizu u ovom istraživanju (*rādīmo, pītāte, pōđošē, ribārē, nārāsti, nē pāmtīm, zārādīm* i *sānjkāmo*), uočava se kako polovica njih imaju prenesen dugosilazni naglasak na prvi slog te je moguće da se kod njih čuva zanaglasna dužina zbog svjesnosti o trenutačnoj preoblici riječi (Škarić, 1999a: 127). Pretpostavlja se kako je trajanje takve dužine, koja je zapravo „ispražnjeni“ naglasak, utjecalo na dulje trajanje dužine glagola u ukupnom korpusu te da metajezikna svijest o vrsti riječi nije čimbenik koji utječe na to hoće li se dužina ostvariti ili ne. Također, moguće je da dobiveni rezultat posljedica vrste naglasaka naglašenoga vokala u pojedinim vrstama riječi, jer je poznato da vokal dulje traje nakon uzlaznih naglasaka nego nakon silaznih te nakon kratkih u odnosu na duge naglašene vokale (Pletikos, 2008). Ipak, analizirajući korpus snimljenih riječi, uočava se kako ta tendencija ne može objasniti rezultate ovoga istraživanja.

Tablica 5
Broj imenica, pridjeva i glagola s pojedinom vrstom naglasaka

		Broj pojava		
		imenice	pridjevi	glagoli
Vrsta naglasaka	kratkouzlazni	2	6	4
	kratkosilazni	6	2	0
	dugouzlazni	3	0	1
	dugosilazni	2	1	3

d) Usporedba dugoga zanaglasnog vokala u otvorenom i zatvorenom slogu

Prosječna je vrijednost trajanja vokala u otvorenom slogu 79,82 ms (SD=29,51 ms), a u zatvorenom slogu 77,1 ms (SD=26,58 ms). T-testom za nezavisne uzorke ispitalo se postoji li razlika u trajanju zanaglasnoga dugog vokala s obzirom na strukturu sloga te se pokazalo kako je ta razlika dobivena slučajno ($t = 1,19$; $df=795$; $p=0,233167$), odnosno da otvoreni i zatvoreni dugi zanaglasni slog traju podjednako.

Tablica 6

Podaci deskriptivne statistike za trajanje otvorenoga i zatvorenoga dugoga zanaglasnog vokala te T-test za nezavisne uzorke

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	T-test za nezavisne uzorke
Trajanje ZD otvorenog vokala	578	79,82	27,00	187,00	29,51	T(795)= 1,19 p=0,233167
Trajanje ZD zatvorenog vokala	219	77,10	31,00	155,00	26,58	

Iako se trajanje vokala ovisno o strukturi sloga smatra jednom od fonetskih univerzalija (Maddieson, 1985; prema Maddieson, 1996) te je u mnogim jezicima vokal u otvorenom slogu dulji od vokala u zatvorenom, rezultati ovoga istraživanja ne potkrepljuju takve nalaze. To bi moglo proizlaziti iz jasnije strukture vokala ako nakon njega slijedi konsonant, odnosno iz pogreške mjerenja trajanja dugoga vokala na kraju riječi (u otvorenom slogu). S druge strane, postoji mogućnost da se trajanje završnog sloga u riječi, a time i dugoga vokala, češće skraćuje ako je on otvoren nego zatvoren (Lisac, 2008: 87).

e) Usporedba dugoga zanaglasnog vokala u osnovi riječi i u njezinu nastavku

Podaci deskriptivne statistike ukazuju na to da je srednja vrijednost trajanja zanaglasnoga dugog sloga u osnovi 92,01 ms (SD=29,35 ms), a ako pripada nastavku riječi njegovo je trajanje prosječno 70,48 ms (SD=24,88 ms). Ta je razlika statistički značajna te prema rezultatima T-testa za nezavisne uzorke ($t=11,13$; $df=795$; $p=0,000000$) ona doista proizlazi iz položaja zanaglasnoga dugog vokala u osnovi, odnosno u nastavku riječi. Prema dobivenim rezultatima izgovor zanaglasnoga dugog sloga traje dulje ako se on nalazi u osnovi riječi nego u njezinu nastavku.

Tablica 7

Podaci deskriptivne statistike za trajanje dugoga zanaglasnog vokala u osnovi i nastavku riječi te T-test za nezavisne uzorke

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	T-test za nezavisne uzorke
Trajanje ZD vokala u osnovi	318	92,01	32,00	187,00	29,35	t(795) =11,13 p=0,00000*
Trajanje ZD vokala u nastavku	479	70,48	27,00	183,00	24,88	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Ovi se nalazi podudaraju s dosad objavljenim spoznajama. Primjerice, Lisac je (2002: 87) dobio da se zanaglasne dužine češće skraćuju u završnom nego u unutarnjem slogu. To bi značilo, primjerice, da se u riječi *ènglěškē*, u kojoj su dva duga zanaglasna vokala, lakše skraćuje vokal iz obličnoga nastavka nego iz osnove. U tom primjeru ne samo da bi se završna dužina lakše skratila, već se njezino skraćivanje preporučuje jer u izgovoru, kada se zanaglasna dužina i ostvaruje, nije često njezino nizanje (Buzina, 1987: 158; Pletikos, 2008: 172). Čak se i u priručnicima preporučuje ukidanje zanaglasnih dužina u slučaju njihova nizanja (*civilizīranōst* umjesto *civilizīrānōst*; HER). Također, premda unutarnji slog ne mora nužno biti dio osnove riječi (pr. *pītāmo*), prema Liscu (ibid.) on bi se dosljednije čuvao nego vokal u riječi *pódošē*.

Škarić (1999a: 127) bilježi ukidanje zanaglasnih dužina u obličnim nastavcima riječi, a zadržavanje onih koje nastaju preoblikom riječi, primjerice prefiksacijom (*nāci – prōnāci*) te date dužine čak i preporučuje. Ove preporuke imaju svoje uporište u raznim sociofonetskim istraživanjima, ali i ovom, primjerice kada se promatra ostvarivanje zanaglasne dužine u glagola, što je prethodno opisano. Martinović (2010: 215) uz te dužine preporučuje da se zadrže i oblične (genitivne i prezentske, primjerice) jer imaju razlikovnu ulogu u jeziku. Martinović smatra da bi se trebale ukinuti dužine u tvorbenim sufiksima (primjerice *zīdār*) jer su oni sustavni i time nerazlikovni. Proučavajući primjere u priručnicima, uočava kako je i norma blagonaklonjenija otpuštanju zanaglasnih dužina u sufiksu nego u osnovi riječi.

4.2. Slušna procjena ostvarenosti zanaglasne dužine

Slušnom procjenom na primjeru 119 riječi više od 50% ispitanika (13 i više ispitanika) čulo je 39 zanaglasnih dužina koje su ostvarene u 37 riječi (vidi prilog 3). Čak 20 tih riječi izgovorio je ispitanik iz Donjeg Miholjca, pet riječi izgovorila je ispitanica iz Metkovića, a četiri ispitanik iz Slanog. Nijedna riječ koju je izgovorila ispitanica iz Pakraca nije percipirana kao riječ u kojoj je ostvarena zanaglasna dužina. Ipak, s obzirom na to da je suglasnost od 50% moguća kao slučajna pojava (jer je svaki ispitanik mogao odrediti samo čuje li dužinu ili ne), kao kriterij perceptivnog uočavanja zanaglasne dužine u daljnjim je analizama uzeta suglasnost preko 75% ispitanika ili 19 i više ispitanika. Preko 75% ispitanika čulo je zanaglasnu dužinu u 15 riječi koje je izgovorio informant iz Donjeg Miholjca, dok u izgovoru ostalih troje informanata nisu čuli nijedno ostvarenje zanaglasne dužine. Iako je prethodnim analizama potvrđeno da se kod ispitanice iz Metkovića, ukupno gledajući, zanaglasni dugi i kratki vokal razlikuju po trajanju (vidi tablicu 2; informant 17), slušnom se procjenom pokazalo da ispitanici sa suglasnošću od 75% ne uočavaju ostvarenje zanaglasne dužine ni u jednoj od 30 riječi u kojima bi se ona trebala ostvariti. 50% njih čuje ostvarenje zanaglasne dužine u samo pet riječi koje je informantica izgovorila: *nàrāsti*, *gòdīšte*, *nāglūha*, *ljūbāzan* i *dānašnjī*.

Od ukupno percipiranih 15 zanaglasnih dužina u 15 riječi, nijednu dužinu nije čulo svih 25 ispitanika. Ipak, s najvećom suglasnošću dužina je ostvarena u riječima *istēgnut* i *nāglūha* (potvrdila 24 procjenitelja) te u riječima *dānāšnji*, *nārāsti*, *zārādim* i *gòdīšte* (potvrdila 23 procjenitelja).

Uspoređujući izgovor informanta iz Donjeg Miholjca prema percipiranim zanaglasnim dužinama (složnost 75% procjenitelja i više) s obzirom na njihovu normativnu očekivanost, ispitanik je šest od 15 (40%) riječi izgovorio pravilno, dok je u ostalim riječima griješio na sljedeći način: od preostalih devet riječi u kojima su procjenitelji čuli ostvarenje zanaglasne dužine, u njih pet (*prèdznāka*, *istēgnut*, *zārādim*, *ribāre* i *nè pāmtim*) čuli su dužinu samo na prvom zanaglasnom slogu, a prema normi je trebala biti ostvarena i na drugom. Ukupno gledajući pravilno i nepravilno izgovorene riječi (s obzirom na ostvarenost zanaglasne dužine) procjenitelji nisu ni u jednoj riječi čuli izgovorene dvije zanaglasne dužine, što potvrđuje prethodno uočenu pojavu izbjegavanja nizanja zanaglasnih dužina (Buzina, 1987; Martinović, 2009. i dr.). Druga pogreška koju je informant činio odnosi se na nepravilno umetanje dužine u prvom zanaglasnom slogu i istovremeno izostavljanje u drugom. Na taj je način izgovorio četiri riječi (*dānāšnji* umjesto *dānašnjī*, *zlòčēste* umjesto *zlòčestē*, *čīmbēnik* umjesto *čīmbenīk*

te *póđōše* umjesto *póđōšē*). Iako su ove dužine nepravilne i neočekivane te bi se mogle pripisati dijalektalnom izgovoru, neovisno o njima, vokali u zadnjem slogu pokraćeni su prema slušnoj procjeni, što odražava tendenciju skraćivanja završnoga sloga riječi (Lisac, 2002, Pletikos, 2008). Uočava se također da se podjednako gube oblične dužine i dužine koje se nalaze u tvorbenom nastavku.

Iako ispitanici često nisu čuli zanaglasnu dužinu u slogovima u kojima bi se ona niti ne bi trebala ostvarivati prema normi, zanimljivije je primijetiti njezino izostajanje u slogovima u kojima bi se trebala ostvarivati. Tako je najmanje ispitanika čulo dužinu u riječima *mlâdîma* (jedan ispitanik) i *nârôdâ* (na drugom zanaglasnom vokalu nijedan ispitanik) koje je izgovorila informantica iz Metkovića, riječi *zlôčestē* (nijedan ispitanik) koju je izgovorila ispitanica iz Pakraca, riječi *mîšljēnje* (jedan ispitanik) koju je izgovorio informant iz Slanog i sl.

S druge strane, prema procjeni slušatelja informant iz Donjeg Miholjca ostvaruje u polovici izgovorenih riječi zanaglasnu dužinu, iako prema trajanju vokala u njegovom izgovoru nema značajne razlike između normativno očekivanih dugih i kratkih vokala (vidi tablicu 2, informant 2). To bi moglo proizlaziti iz činjenice da taj informant izgovara zanaglasnu dužinu na vokalima na kojima se ona ne bi trebala ostvarivati, primjerice u riječima *dânâšnji* i *póđōše*. To produljivanje normativno očekivanih kratkih vokala zasigurno utječe na ukupno produljeno trajanje kratkih zanaglasnih vokala, a time i nerazlikovanje od zanaglasnih dugih vokala.

Kako nepravilno produženi vokali čine trećinu normativno očekivanih kratkih vokala u zvučnom materijalu, u ispitivanje razlike u trajanju dugih i kratkih vokala s obzirom na slušnu procjenu uzeti su u obzir svi nenaglašeni vokali. Iz analize je izuzeta jedna riječ, i to riječ koja je naglašena na drugom slogu umjesto na prvom.

Tablica 8

Podaci deskriptivne statistike za trajanje percipiranoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala te Mann Whitneyev U test

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Mann Whitneyev U test
Trajanje percipiranoga ZD vokala	15	116,27	70	152	25,60	U=485,50 p=0,000004*
Trajanje percipiranoga ZK vokala	223	77	27	183	25,53	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Vokali koje su ispitanici percipirali kao zanaglasne duge traju prosječno 116 ms (SD=25,6 ms), a vokali percipirani kao kratki zanaglasni prema dobivenim podacima traju kraće, prosječno 77 ms (SD=25,53 ms). Man Whitneyev U test za male nezavisne uzorke pokazao je da se percipirani dugi i percipirani kratki vokali značajno razlikuju po svojem trajanju (U=485,5; p=0,000004). Ova analiza slušne procjene odražava tendencije jednake onima dobivenima mjerenjem trajanja normativno očekivanih dugih i kratkih zanaglasnih vokala (vidi tablicu 1). Stoga se potvrđuje pretpostavka da postoji razlika u trajanju percipiranih kratkih i dugih zanaglasnih vokala.

Kako je razlika u prosječnim trajanjima vokala u oba slučaja veća od 10%, koliko iznosi diferencijalni prag trajanja govornih zvukova (Bakran, 1996: 251), ta se razlika smatra perceptivnim migom za razlikovanje zanaglasne dužine, odnosno kraćine. Dobiveni rezultati ipak se razlikuju od rezultata prethodnih istraživanja, primjerice od istraživanja Pletikos (2008) koja je dobila da zanaglasni dugi vokali traju kraće od zanaglasnih kratkih vokala, ali da se percepcija zanaglasnog vokala ne ostvaruje zahvaljujući njegovu apsolutnom trajanju, već pomoću odnosa zanaglasnog i naglašenog vokala. Kako u ovom radu nije kontroliran naglasak naglašenoga sloga, rezultati dvaju istraživanja ne mogu se izravno usporediti.

Budući da je sve riječi u kojima je percipirana zanaglasna dužina izgovorio informant iz Donjeg Miholjca, provjerit će se postoji li razlika u trajanju percipiranih kratkih i dugih zanaglasnih vokala u zasebno njegovu izgovoru.

Tablica 9.

Podaci deskriptivne statistike za trajanje percipiranoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala te Mann Whitneyev U test

Varijabla	N (broj pojava)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Mann Whitneyev U test
Trajanje percipiranoga ZD vokala	15	116,27	74,00	152,00	25,11	U=164,5 p=0,00313*
Trajanje percipiranoga ZK vokala	45	93,20	54,00	183,00	25,93	

*rezultati su računati na razini značajnosti p<0,05

Prosječno trajanje percipiranoga zanaglasnoga dugog vokala iznosi 116,27 ms (SD=25,11 ms), a percipiranoga kratkoga zanaglasnog vokala 93,20 ms (SD=25,93 ms). Ta je razlika statistički značajna, što je pokazao Man Whitneyev U test za male nezavisne uzorke (U=164,5; p=0,00313). Uspoređujući ove rezultate s podacima iz prethodne tablice (vidi tablicu 8), uočava se kako trajanje percipiranoga kratkoga zanaglasnog vokala ispitanika iz

Donjeg Miholjca iznosi 16,2 ms više nego trajanje percipiranih kratkih zanaglasnih vokala svih četvero informanata. Ta bi velika razlika mogla ukazivati na objašnjenje percipirane zanaglasne dužine u samo jednog informanta. Naime, autorica rada čula je zanaglasnu dužinu i u izgovorima ostalih troje informanata, a 75% i više procjenitelja čulo je zanaglasne dužine samo u jednog informanta. Smatra se kako je duljina izgovora zanaglasnoga dugog vokala u ovog informanta postavljena kao referentna točka prema kojoj su procjenitelji procjenjivali ostvarenost dužine u ostalih informanata.

U nastavku će se ukratko usporediti rezultati slušne procjene i mjerenja trajanja zanaglasnih dugih vokala prema ostalim varijablama. Kako je u slušnu procjenu uključena petina snimljenog materijala, a samo u jednog ispitanika dužina je percipirana (prema postavljenom kriteriju od 75% i više procjenitelja), neće se raditi statističke analize već će se iznijeti zaključci u obliku tendencija.

Tablica 10

Zanaglasna dužina koja je percipirana u izgovorenoj riječi, vrsta riječi kojoj pripada, struktura sloga u kojem se nalazi, položaj u riječi te izgovorno podrijetlo informanta

OSTVARENA DUŽINA	TRAJANJE PRVOG ZANAGLASNOG VOKALA (ms)	TRAJANJE DRUGOG ZANAGLASNOG VOKALA (ms)	VRSTA RIJEČI	STRUKTURA SLOGA	POLOŽAJ U RIJEČI	IZGOVORNO PODRIJETLO
1. ljubāzan	132	123	pridjev	otvoreni	tvorbeni nastavak	slavonsko
2. dānāšnji	127	183	pridjev	otvoreni	osnova	slavonsko
3. zlōčēste	74	77	pridjev	otvoreni	osnova	slavonsko
4. nārāsti	140	95	glagol	otvoreni	osnova	slavonsko
5. istēgnut	152	67	pridjev	otvoreni	osnova	slavonsko
6. prēdznāka	116	105	imenica	otvoreni	osnova	slavonsko
7. zārādim	143	106	glagol	otvoreni	osnova	slavonsko
8. nāglūha	110	98	pridjev	otvoreni	osnova	slavonsko
9. māgārca	109	86	imenica	zatvoreni	osnova	slavonsko
10. mišljēnje	78	87	imenica	otvoreni	tvorbeni nastavak	slavonsko
11. čimbēnik	105	84	imenica	otvoreni	osnova	slavonsko
12. gōdište	111	71	imenica	otvoreni	tvorbeni nastavak	slavonsko
13. ribāre	148	131	glagol	otvoreni	osnova	slavonsko
14. pōdōše	79	69	glagol	otvoreni	oblični nastavak	slavonsko
15. nē pāmtim	120	68	glagol	zatvoreni	osnova	slavonsko

Uspoređujući rezultate slušne procjene s podacima dobivenima mjerenjem trajanja uočavaju se neke slične, a neke različite tendencije. Prije svega, slušnom percepcijom uočeno je da se zanaglasna dužina javlja jednako u imenica, pridjeva i glagola (N=5 za svaku vrstu riječi), što je drugačije od slušne procjene Buzine (1987), ali i od akustičke analize trajanja u ovom radu (vidi tablicu 4). Ako se pomnije promotri ispitni materijal, uočava se kako se on sastoji od najviše imenica (N=13), zatim pridjeva (N=9) te najmanje glagola (N=8), što bi ukazivalo na to da su u najvećoj mjeri dužine slušno percipirane u glagola, što odražava i podatke o duljem trajanju dužine u glagola u odnosu na imenice i pridjeve. Iz toga bi se mogao izvući zaključak kako se zanaglasna dužina češće slušno uočava u glagola, čime se odbacuje pretpostavka da se zanaglasna dužina češće ostvaruje u imenica i pridjeva.

Od 15 slušno percipiranih zanaglasnih dužina, samo su dvije (13,33%) ostvarene u zatvorenim slogovima, dok ih je većina uočena u otvorenim slogovima, što podržava fonetsku univerzaliju, ali se ne slaže s rezultatima mjerenja trajanja dugih zanaglasnih vokala (vidi tablicu 6). Ipak, na temelju ovog promatranja uočava se tendencija češćeg slušnog prepoznavanja zanaglasne dužine u otvorenim nego u zatvorenim slogovima, što potvrđuje pretpostavku.

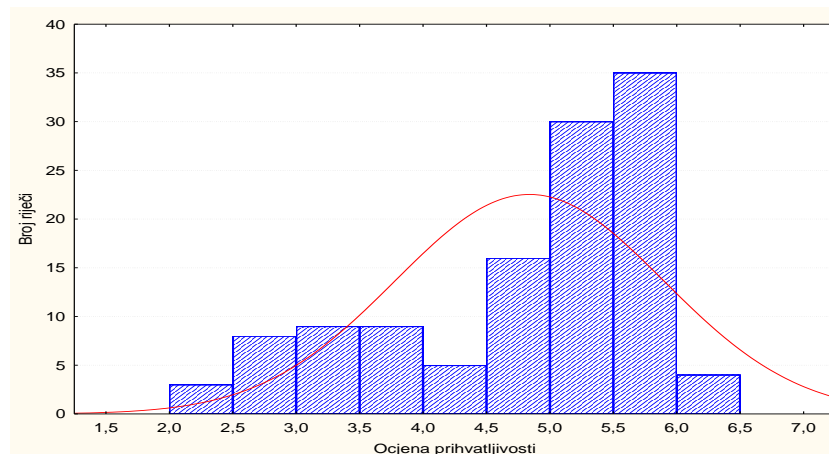
Sljedeći podatak podržava i nalaze dosadašnjih istraživanja, ali i mjerenja trajanja zanaglasnog vokala u ovom istraživanju. Naime, od 15 zanaglasnih dužina koje su ispitanici percipirali, 11 (73,33%) njih ostvareno je u osnovi riječi. Preostale dužine ostvarene su u tvorbenim i obličnim nastavcima – tri u tvorbenom nastavku i jedna u obličnom. Kako je i analizom trajanja normativno očekivanih dugih zanaglasnih vokala potvrđeno njihovo dulje trajanje u osnovi riječi, pretpostavka da se zanaglasna dužina češće ostvaruje u osnovi riječi nego u njezinu nastavku prihvaća se.

Jedini informant u čijem su izgovoru procjenitelji (više od 75% njih) slušno uočili ostvarenje zanaglasne dužine slavonskog je izgovornog podrijetla. Na temelju toga mogla bi se odbaciti pretpostavka o češćem ostvarenju zanaglasne dužine u dalmatinskom štokavskom izgovoru. No, kao što je prethodno objašnjeno, smatra se kako je produljeni izgovor vokala ovoga informanta utjecao na ukupnu procjenu izgovora ostalih informanata te da su procjenitelji „prečuli“ ostale zanaglasne dužine. Stoga se pretpostavka o češćem ostvarenju zanaglasne dužine u dalmatinskom izgovoru ne može pouzdano niti prihvatiti niti odbaciti te se preporučuju daljnja istraživanja.

4.3. Prihvatljivost zanaglasne dužine

Pri procjenjivanju izgovora procjenitelji su bili prilično homogeni (vidi prilog 3). Tako se standardne devijacije kreću u rasponu između 0,95 (*pođoše* – izgovorila informantica iz Pakraca) do najviše 1,98 (*mišljenje* i *magarca* – izgovorio informant iz Donjeg Miholjca; *ribare* – izgovorila informantica iz Pakraca). Dok je ta homogenost bila izraženija u procjeni riječima bez percipirane zanaglasne dužine, procjenitelji su se više razilazili u procjeni riječi u kojima su percipirali ostvarenje zanaglasne dužine.

Gledajući ukupno ocjenjivanje riječi, uočava se da su procjenitelji bili pretežito blagi u ocjenjivanju te je mnogo više riječi procijenjeno ocjenom u desnom dijelu ljestvice (iznad 4) nego u lijevom (ispod 4).

Slika 2. Histogram ocjena prihvatljivosti

Procjenitelji su najpoželjnije izgovorenima (ocjena 6 i više) procijenili riječi *nagluha* (6), *pođoše* (6,08) i *istine* (6,12) koje je izgovorila ispitanica iz Pakraca te riječ *čimbenik* (6,28) koju je izgovorio informant iz Slanog i riječ *naznakom* (6,04) koju je izgovorila informantica iz Metkovića. Ni u jednom od tih izgovora procjenitelji nisu opazili ostvarenje zanaglasne dužine. Najmanje poželjnima (3 i manje) ocijenjene su riječi *istine* (2,32), *pitare* (2,72), *predbračni* (2,76), *ribare* (2,92) i *današnji* (2,96). Sve je riječi izgovorio informant iz Donjeg Miholjca; u svima su percipirane zanaglasne dužine na prvom zanaglasnom slogu, a u dvama slučajevima ostvarene su nepravilno s obzirom na normu.

Kako temelji ovoga rada počivaju na normativnim načelima hrvatskoga jezika, ispitalo se je li izgovor zanaglasne dužine kao normativno određene prozodijske sastavnice prihvatljiv govornicima hrvatskoga kao materinskoga jezika, odnosno doživljavaju li je oni bliskom i

poželjnom prozodijskom pojavnicom. Preduvjet za to je da je oni percipiraju i stoga se prihvatljivost izgovora zanaglasne dužine ispitala u odnosu na njezinu slušnu zamijećenost.

S obzirom na to da je dužina u vrlo malo slučajeva ostvarena onako kako se prema normi očekuje (najčešće je izostavljena, a ponekad i pogrešno dodana), i u sljedećoj se analizi odstupilo od normativnih naputaka te se ispitalo je li izgovor opažene kratke zanaglasne kvantitete prihvatljiviji govornicima hrvatskoga jezika od izgovora u kojem je ostvarena zanaglasna dužina, neovisno o normativnim smjernicama. Dakle, ispitala se isključivo prihvatljivost ostvarenosti zanaglasne dužine u odnosu na prihvatljivost ostvarenosti zanaglasne kračine u riječima.

Tablica 11

Podaci deskriptivne statistike za ocjene percipiranoga zanaglasnoga dugog i kratkog vokala te Mann Whitneyev U test

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Mann Whitneyev U test
Ocjena percipiranoga ZD vokala	15	3,36	2,56	4,16	0,45	U=152,00; p=0,000000*
Ocjena percipiranoga ZK vokala	104	5,04	2,32	6,28	0,94	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Rezultati deskriptivne statistike pokazali su da su riječi s percipiranim zanaglasnim dugim vokalom ocijenjene prosječnom ocjenom 3,36 (SD=0,45), a percipiranim zanaglasnim kratkim vokalom ocjenom 5,04 (SD=0,94). Podaci potvrđuju ono što je prethodno u poglavlju rečeno, a to je da su rezultati grupiraniji u procjeni percipiranih kratkih nego percipiranih dugih zanaglasnih vokala. Mann Whitneyev U test pokazao je da je ta razlika statistički značajna (U=152,00; p=0,000000) te da ocjena zanaglasne kvantitete uistinu ovisi o tome je li ona perceptivno ostvarena kao dužina ili kračina, na način da se percipirana dužina značajno lošije ocjenjuje od kračine što potvrđuje hipotezu da se zanaglasna dužina smatra neprihvatljivom.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju istovjetni su onima dobivenima drugim sociofonetskim istraživanjima. Slično kao u istraživanju Škarića i Lazića (2002), i u ovom su istraživanju ocjene prihvatljivosti zanaglasnih dugih vokala veće nego ocjene zanaglasnih kratkih vokala u mjeri da su im prihvatljiviji nepravilni skraćeni zanaglasni vokali nego pravilni dugi.

Iako je potvrđena razlika u ocjenama među dvjema skupinama percipiranih kvantiteta, ispitalo se i postoji li izravna povezanost percipiranja dužine i procjenjivanja prihvatljivosti izgovora.

Tablica 12

Povezanost percepcije zanaglasne dužine i prihvatljivosti izgovora – Pearsonov test korelacije

	Ocjena prihvatljivosti izgovora riječi
Percipiranost zanaglasne dužine	r= -0,53; p<0,05*

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Provedeni Pearsonov test korelacije pokazao je da postoji negativna povezanost percipiranja zanaglasne dužine i njezina ocjenjivanja. Kako je unošenjem podataka percipiranost zanaglasne dužine označena kodom 2, a nepercipiranost kodom 1, značajna negativna korelacija ($r = -0,51$; $p < 0,05$) ukazuje na to da postoji tendencija dodjeljivanja manje ocjene riječi u kojoj je prepoznata zanaglasna dužina, odnosno da se ostvarenje zanaglasne dužine smatra neprihvatljivim i ne preporučuje u naglasnim likovima koji se koriste u javnoj komunikaciji. Time se dodatno potkrjepljuje hipoteza o neprihvatljivosti izgovora zanaglasne dužine.

Kako je prethodnim analizama na kvalitativnoj razini pokazano da je govor informanta iz Donjeg Miholjca osobito loše ocijenjen, napravljena je usporedba prihvatljivosti izgovora svih četiriju informanata.

Tablica 13

Podaci deskriptivne statistike za prihvatljivost izgovora pojedinačnih informanata te jednosmjerna analiza varijance

Varijabla	N (broj pojava)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Jednosmjerna analiza varijance
Prihvatljivost izgovora informantice iz Pakraca	29	5,33	4,12	6,12	0,52	F(3,115)=158,49 p=0,00000*
Prihvatljivost izgovora informanta iz D. Miholjca	30	3,21	2,32	4,16	0,51	
Prihvatljivost izgovora informanta iz Slanog	30	5,55	4,28	6,28	0,41	
Prihvatljivost izgovora informantice iz Metkovića	30	5,21	4,20	6,04	0,44	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Najprije je učinjena deskriptivna statistika za ocjene svakog informanta. Analiza je pokazala da prosječne aritmetičke sredine variraju među ispitanicima od 3,21 do 5,33 te da, ukupno gledajući, standardna devijacija malo varira, što znači da su izgovori svih riječi svakoga ispitanika ocijenjeni podjednakom ocjenom prihvatljivosti. Jednosmjerna analiza varijance pokazala je da postoji značajna razlika ($F(3, 1159=158,49; p=0,0000)$) među ispitanicima s obzirom na procijenjenu prihvatljivost izgovora. Post hoc Fischerov test pokazao je da je ukupna razlika rezultat razlikovanja u prihvatljivosti izgovora između informanta iz Donjeg Miholjca i ostalih informanata te razlike u prihvatljivosti izgovora dvoje informanata iz Dalmacije.

Kako je slušna procjena ostvarivanja zanaglasne dužine potvrdila da se dužina ostvaruje na nekim slogovima na kojima se prema normi ne očekuje, naknadno se ispitalo utječe li to nepravilno duljenje na smanjenu prihvatljivost riječi. Iako se pokazalo da zanaglasna dužina općenito nije prihvaćena (vidi tablicu 11), smatralo se kako će najprihvatljivijima biti ocijenjene riječi u kojima je dužina ostvarena prema normativnim smjernicama, a najmanje prihvatljivima riječi u kojima je ostvarena neočekivana dužina. Podaci su grupirani u tri skupine – riječi u kojima je dužina pogrešno dodana (sa i bez ostalih dužina), riječi u kojima je jedna dužina izostavljena a druga ne, te riječi u kojima je dužina ostvarena prema normi.

Tablica 14

Podaci deskriptivne statistike za prihvatljivost izgovora s različitim ostvarenjima zanaglasne dužine te Kruskal-Wallis H test

Varijabla	N (broj pojavnica)	X (srednja vrijednost)	Min. rezultat	Maks. rezultat	SD (standardna devijacija)	Kruskal-Wallis H test
Prihvatljivost izgovora s dodatnom ZD	4	3,42	2,96	3,80	0,42	H(2, N=15)=1,02 p=0,6008
Prihvatljivost izgovora bez druge ZD	5	3,48	2,56	4,16	0,66	
Prihvatljivost izgovora s normativno ostvarenim ZD	6	3,21	2,88	3,64	0,26	

*rezultati su računati na razini značajnosti $p < 0,05$

Za sve varijable učinjena je deskriptivna statistika, a zatim i Kruskal-Wallis H test za male nezavisne uzorke koji je pokazao da se skupine riječi ne razlikuju značajno prema tome je li percipirana zanaglasna dužina ostvarena prema normi, nedostaje li jedna dužina ili je u riječi ostvarena dužina koja nije normirana ($H(2, N=37), p=0,5330$). Kako su prosječne ocjene svih skupina riječi prilično niske ($X_1=3,42; X_2=3,48; X_3=3,21$), ovi podaci ukazuju na to da je zanaglasna dužina nepoželjna prozodijska sastavnica, neovisno o tome podržava li njezino pojavljivanje norma ili ne. Drugim riječima, to znači da ispitanicima koji su jezično obrazovani te poznaju pravila ostvarivanja zanaglasne dužine, normiranost dužine nije kriterij za preporučivanje njezine uporabe u javnosti, što također ide u prilog prihvaćanju hipoteze o neprihvatljivosti zanaglasne dužine u izgovoru.

5. Ograničenja istraživanja

U ovom su se istraživanju potkrale poneke omaške, koje se osobito tiču sastavljanja ispitnoga materijala. Primjerice, riječi koje čine okvirnu strukturu (dvosložne riječi) nemaju istu ritmičku strukturu kao ciljane riječi (trosložne riječi). Osim toga, nije se pazilo na vrstu naglašenoga vokala koja, kao što je prethodnim istraživanjima potvrđeno, ima utjecaj na trajanje zanaglasnoga vokala. Također, preporučuje se u daljnjim istraživanjima kontrolirati utjecaj konsonantske okoline mjerenih vokala.

Kada je u pitanju izražavanje trajanja mjerenih vokala, u dosadašnjim istraživanjima to se trajanje izražava apsolutnom vrijednošću, ali i relativnim odnosom zanaglasnoga vokala prema naglašenom. U ovom istraživanju to nije slučaj te je izraženo samo apsolutno trajanje vokala u milisekundama čime se gubi podatak o utjecaju naglašenoga vokala na trajanje, ali i na slušnu percepciju zanaglasnoga vokala kao dugoga ili kratkoga.

U posljednjem dijelu istraživanja, procjeni prihvatljivosti izgovora zanaglasne dužine, također dolazi do izražaja nedostatak u ispitnom materijalu. Naime, u korpusu nema riječi koje prema normativnim odrednicama nemaju zanaglasnu dužinu pa se prihvatljivost izgovora takvih riječi ne može izravno usporediti s prihvatljivošću izgovora riječi u kojima bi se zanaglasna dužina prema normi trebala ostvariti. Prethodno je isticano kako je autorica rada zabilježila zanaglasnu dužinu na više mjesta u odnosu na procjenitelje te bi u budućim istraživanjima bilo zanimljivo usporediti rezultate slušne procjene studenata s rezultatima slušne procjene stručnjaka.

6. Zaključak

Jedno od prijepornih mjesta hrvatske normativistike pripada izgovoru zanaglasne dužine. Dosadašnja istraživanja izgovora jezično obrazovanih pojedinaca, govornika hrvatskoga kao materinskog jezika, pokazala su da zanaglasna dužina postupno nestaje iz uporabe, što u novije vrijeme podržavaju i normativni priručnici, osobito kada je riječ o nizanju više zanaglasnih dužina unutar jedne riječi.

U ovom su se istraživanju, akustičkom analizom trajanja te perceptivnom procjenom prisutnosti zanaglasne dužine ispitale osnovne tendencije, odnosno obrasci nestajanja i zadržavanja zanaglasne dužine u izgovoru govornika štokavskog podrijetla.

Dokazano je kako postoji značajna razlika u trajanju normativno očekivanoga zanaglasnoga dugog i kratkog vokala te percipiranoga dugoga i kratkoga zanaglasnog vokala.

Premda je jedna od pretpostavki bila da se zanaglasna dužina dulje i češće ostvaruje u imenica i pridjeva u odnosu na glagole, mjerenjem trajanja uočene su suprotne tendencije – da dužina dulje traje i da se češće ostvaruje u glagola. Na temelju rezultata obaju postupaka hipoteze se odbacuju.

Također, ispitana je i fonetska univerzalija duljeg trajanja vokala u otvorenom vokalu, što mjerenje trajanja osporava, ali slušna procjena potvrđuje.

Obje su metode, i mjerenje trajanja i slušna procjena potvrdile pretpostavku da se zanaglasna dužina češće ostvaruje i dulje traje u osnovi riječi nego u njezinom nastavku.

Mjerenjem trajanja potvrdilo se da zanaglasni dugi vokal dulje traje u dalmatinskom izgovoru, dok se rezultati slušne procjene ostvarenosti zanaglasne dužine, koji su potvrdili ostvarivanje dužine samo u jednog govornika, i to slavonskog podrijetla, uzimaju sa zadržkom.

Iako se nekim od rezultata istraživanja potvrdilo stabilno mjesto zanaglasne dužine u sustavu kojim govore govornici hrvatskoga jezika, prema sociofonetskim istraživanjima njezina je sudbina u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika određena stavovima govornika hrvatskoga jezika. Stoga je u dijelu rada ispitana prihvatljivost izgovora riječi s percipiranom zanaglasnom dužinom. Rezultati su pokazali da se procjenitelji zanaglasne dužine prema njoj odnose negativno te joj dodjeljuju značajno manju ocjenu prihvatljivosti nego što ocjenjuju zanaglasnu kraćinu. Takve tendencije zadržavaju se neovisno o tome izgovori li se dužina shodno normi ili se ona dodatno, prema normi nepravilno, umeće.

7. Sažetak

Ciljevi su ovoga istraživanja provjeriti neke od obrazaca gubljenja, odnosno zadržavanja zanaglasne dužine te ispitati vrijednosnu prosudbu govornika hrvatskoga jezika prema zanaglasnoj dužini kao prozodijskoj sastavnici hrvatskoga jezika. Na ispitnom materijalu od 30 riječi, koje je izgovorilo 10 govornika slavonskoga i 10 govornika dalmatinskoga štokavskog podrijetla (ukupno 600 riječi), izmjereno je trajanje zanaglasnih vokala a potom je odabrano 119 riječi za slušnu procjenu ostvarenosti zanaglasne dužine i njezine prihvatljivosti, što je procjenjivalo 25 procjenitelja. Rezultati mjerenja i slušne procjene pokazali su da normativno očekivani dugi zanaglasni vokali, te percipirani dugi vokali, traju značajno dulje nego očekivani i percipirani kratki vokali. Mjerenjem trajanja pokazalo se da dužina značajno dulje traje u dalmatinskog izgovoru. Perceptivna je procjena potvrdila suprotno, ali ti se rezultati uzimaju sa zadržkom. Mjerenjem trajanja dobiveno je kako zanaglasna dužina podjednako traje u otvorenim i zatvorenim slogovima, a slušnom procjenom potvrdilo se češće ostvarenje dužine u otvorenim slogovima. Također, mjerenje trajanja i slušna procjena pokazali su da zanaglasna dužina dulje traje i češće se ostvaruje u glagola u odnosu na imenice i pridjeve. Naposljetku, procjenom prihvatljivosti pokazalo se kako procjenitelji višom ocjenom ocjenjuju riječi s percipiranom zanaglasnom kraćinom nego zanaglasnom dužinom, neovisno o tome što se prema normi očekuje.

Ključne riječi: *zanaglasna dužina, trajanje, slušna procjena, prihvatljivost*

8. Summary

The aim of this study is to examine some of the patterns of loss and retention of post-accentual length and the Croatian speakers' assessment of the post-accentual length as a prosodic entity in the Croatian language. The target word-group includes 30 trisyllabic words, pronounced and recorded by 10 native speakers from Slavonia and 10 from Dalmatia (in total 600 words). First of all, the duration of a post-accentual vowel is measured and 119 words are chosen for perceptual analysis, which is done by 25 students of phonetics. The perceptual analysis consists of an assessment whether post-accentual length is produced or not, and whether this pronunciation is acceptable or not. The results of the duration measurement and the perceptual analysis show that the normatively expected long post-accentual vowels, as well as the perceived long vowels, last significantly longer than the expected and perceived short vowels, respectively. It is also proved that the duration of the post-accentual length is significantly longer in the pronunciation of Slavonian speakers compared to their Dalmatian counterparts. Perceptual analysis suggests otherwise, but these findings are taken with constraint. The duration measurement further suggests that the duration of the post-accentual length is similar in both open and closed syllables. On the other hand, perceptual analysis shows that the length is more often produced in the open syllables than the closed. The results also suggest that the post-accentual length is longer and more often pronounced in verbs than in nouns and adjectives. Finally, the assessment of the acceptability shows that the students of phonetics judge the perceived post-accentual length as less acceptable than the short post-accentual vowel, regardless of whether it was proposed by the standard or not.

Key words: post-accentual length, duration, perceptual analysis, acceptability

9. Bibliografija

- **Babić, Stjepan (1963/1964).** Duljina ili dužina? *Jezik*, 11(2), str. 62-63.
- **Bakran, Juraj (1984).** *Model vremenske organizacije hrvatskoga standardnog govora/doktorska disertacija.* Zagreb: Filozofski fakultet
- **Bakran, Juraj (1985/1986).** Ortoepija na drugi način. *Jezik*, 33(5), str. 143-148.
- **Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (2005).** *Hrvatska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga
- **Boersma, Paul i David Weenink (2005).** *Praat: doing phonetics by computer* (Version 4.3.17) [Computer program]. (dostupno na: <http://www.praat.org/> (20. 11. 2012.))
- **Buzina, Tanja (1987).** Ortoepska odstupanja u televizijskim dnevnicima. *Govor*, 4(2), str. 153-162.
- **Ham, Sanda (2006).** *Povijest hrvatskih gramatika.* Zagreb: Nakladni zavod Globus
- **Ivšić, Stjepan (1979).** Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku. Priredio, napisao predgovor i popratio bilješkama Božidar Finka, *Rad JAZU*, knj. (376). Zagreb. str. 5-39. (dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=107> 1. 10. 2012.)
- **Jonke, Ljudevit (1978).** Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca. U: Kuzmanović, Mladen, Ante Stamać i Antun Šojat (ur.), *VIII. međunarodni slavistički kongres Zagreb 3-9. IX 1978.* Ljubljana, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. str. 69-78.
- **Kalogjera, Damir (2003).** Prihvaćeni izgovor vs. received pronunciation. *Govor*, 20(1-2), str. 181-190.
- **Kapović, Mate (2005).** Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija*, 44, str. 51-62. (dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/9908> 20. 9. 2012.)
- **Kapović, Mate (2008).** Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, str. 1-39. (dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/396609.001_039_Filologija_51_Kapovic.pdf 12. 9. 2012.)
- **Katičić, Radoslav (2004).** Hrvatski jezični standard. *Jezik* 51(2), str. 49-60.
- **Lehiste, Isle i Pavle Ivić (1986).** *Word and sentence prosody in Serbocroatian. Current studies in linguistics series 13.* Cambridge, MA: MIT Press.
- **Lisac, Josip (2002).** Osnovne značajke štokavske prozodije. *Fluminensia*, 14(1), str. 85-88. (dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10679 3. 9. 2012.)
- **Lončarić, Mijo (1996).** *Kajkavsko narječje.* Zagreb: Školska knjiga

- **Maddieson, I. (1996).** Phonetic Universals. U: William J. Hardcastle i John Laver (ur.), *The Handbook of Phonetic Sciences*, Oxford; Cambridge, Mass.: Blackwell Publishers, str. 619-639.
- **Magner, Thomas F. i Ladislav Matejka (1971).** *Word accent in modern Serbo-Croatian*. University Park and London: The Pennsylvania State University Press
- **Martinović, Blaženka (2008).** *Naglasna kolebanja imenica u hrvatskome standardnom jeziku/ doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet
- **Martinović, Blaženka (2009).** Kolebanja leksičkoga naglasaka imenica i-vrste. *Croatica et Slavica Iadertina*, 5, str. 51-78. (dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/49180> 21. 9. 2012.)
- **Martinović, Blaženka (2010).** Oblični naglasak kao razlika (primjer tipologije imenica). U: Branko Tošović (ur.), *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen, Slavische Sprachkorrelationen, Band 3*, Wien - Berlin: Lit Verlag, str.203-228.
(dostupno na: <http://books.google.hr/books?id=VH1w017843oC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false> 19. 9. 2012.)
- **Peco, Asim (1971).** Akcenatske izmene u progresivnijim govorima štokavskog dijalekta. U: *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga
- **Pletikos, Elenmari (2003).** Akustički opis hrvatskih standardnih naglasaka. *Govor*, 20(1-2), str. 321-346.
- **Pletikos, Elenmari (2008).** *Akustički opis hrvatske prozodije riječi/doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet
- **Škarić, Ivo (1999).** Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor*, 16(2), str. 117-137.
- **Škarić, Ivo (2007).** Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. U: Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Ivo Škarić i Stjepko Težak. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, str. 17-157.
- **Škarić, Ivo (2007a).** Hrvatski izgovorni identitet. *Govor*, 24(2), str. 79-90.
- **Škarić, Ivo i Nikolaj Lazić (2002).** Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor* 19(1), str. 5- 34.
- **Škarić, Ivo i Gordana Varošaneć-Škarić (2003).** Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na „pogrešne“ naglaske. U: Botica, Stipe (ur.), *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb: FF press, str. 291-304.

- **Samardžija, Marko (2002).** Norme i najnovije promjene u hrvatskom jeziku. U: *Nekoć i davno: odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnoga jezika*. Rijeka: Izdavački centar „Rijeka“, str. 140-150.
- **Varošanec-Škarić, Gordana (2001).** Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona. *Govor*, 18(1), str. 33-46.
- **Vrban Zrinski, K. i Gordana Varošanec-Škarić (2004).** Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor*, 21(2), str. 93-110.
- **Zgrabljčić, N. i Hršak, S. (2003).** Akcenti na Hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri. *Govor*, 20(1-2), str. 133-147.

Prilozi

A) Lista rečenica za snimanje

Nema zločeste djece.

Nije nagluha žena.

Ta je sablazan strašna.

Nemoj narasti više.

To je godište sedmo.

On je ljubazan čovjek.

Taj je čimbenik važan.

Moje pamćenje slabi.

Stručno mišljenje trebam.

Vi se pitajte o tom.

On je današnji junak.

Želim bolničar biti.

Dajte mladima posao.

Danas radimo do pet.

Treba istine više.

Oni pođoše na ples.

Imaš pameti za sve.

Mi se sanjkamo zimi.

Vidim magarca crnog.

Pod tom naznakom tražim.

Nema engleske hrane.

Smišljam večernji program.

Nemam predbračni status.

Nekad zaradim puno.

Nije istegnut mišić.

Starih naroda nema.

To je načelnik grada.

Više ne pamtim ljetu.

Oni ribare danju.

Loših predznaka nema.

B) Trajanje zanaglasnih vokala (ms) za svaku riječ i svakoga ispitanika (1-20)

RIJEČ	MIŠLJENJE		ČIMBENIK		NARASTI		SABLAZAN		NAGLUHA		GODIŠTE		PAMĆENJE		LUBAZAN		BOLNIČAR		DANAŠNJI		PITATE		PAMETI		MLADIMA		POĐOŠE		SANJKAMO	
	VOKAL iz sloga	šljē	nje	be	nik	rā	sti	blā	zan	glū	ha	dī	šte	čē	nje	bā	zan	ni	čār	na	šnjī	tā	te	mē	ti	dī	ma	đo	šē	kā
1.Pakrac	27	112	53	79	81	84	98	88	68	98	55	12 6	30	67	83	117	61	54	64	104	70	112	77	81	39	42	68	79	54	124
2.D. Miholjac	78	87	105	84	140	95	96	95	110	98	111	71	89	74	132	123	85	115	127	183	70	56	80	103	79	115	79	69	71	131
3.Vukovar	69	80	87	96	133	64	80	99	76	101	83	55	62	123	104	71	110	69	87	77	74	52	111	55	77	75	84	40	57	83
4.Novska	71	79	49	67	68	56	71	46	48	54	55	59	42	98	63	59	52	51	77	55	60	75	66	98	42	81	61	96	47	45
5.Sl. Brod	32	84	71	75	124	41	67	115	62	76	88	56	60	86	90	79	39	79	81	94	69	76	68	58	43	73	79	59	70	87
6.Sl. Brod	38	54	66	91	93	60	80	69	68	67	72	73	48	69	101	57	42	73	76	44	72	70	64	77	37	84	93	43	55	89
7.Osijek	73	87	60	75	135	61	102	64	90	93	100	57	50	113	101	69	56	78	93	61	98	58	104	164	55	93	98	49	73	101
8.Virovitica	42	54	62	64	89	59	63	98	81	97	65	54	51	76	81	56	44	83	86	81	66	50	61	60	70	114	76	60	59	123
9.Osijek	45	177	31	65	93	40	114	49	56	51	57	47	32	63	78	91	56	45	63	65	55	57	52	43	37	53	67	39	56	79
10.Požega	44	72	59	56	135	67	126	115	91	120	101	83	88	88	96	104	121	101	81	90	79	91	89	88	50	89	74	48	45	75
11. Solin	40	40	71	65	92	71	74	70	73	81	74	41	35	36	87	44	90	99	69	56	69	41	56	30	45	55	94	50	67	68
12.Slano	31	54	64	75	112	67	70	94	38	64	52	46	31	30	76	82	46	72	74	70	51	37	84	46	44	77	70	97	61	80
13.Split	37	94	89	79	132	70	125	83	84	114	128	84	80	100	129	82	73	82	106	33	99	66	90	68	63	84	87	56	64	106
14.Metković	79	71	52	155	157	89	110	107	80	84	92	68	105	80	134	85	45	66	108	110	101	49	97	59	78	69	82	91	99	63
15.Šibenik	48	59	69	87	151	83	105	110	71	89	99	61	62	45	95	108	49	94	102	138	99	85	80	74	52	85	98	76	60	112
16.Šibenik	37	66	62	50	141	64	77	91	76	91	110	62	39	77	91	61	70	74	68	48	83	48	96	45	37	90	63	49	68	71
17.Metković	44	68	54	112	146	46	125	72	90	71	79	69	54	49	133	108	81	108	67	90	79	75	87	53	63	76	64	70	73	64
18.Omiš	61	70	78	75	155	62	94	69	85	84	64	51	63	81	101	92	110	150	82	131	88	51	91	98	44	92	65	71	X 109	X 80
19.Split	98	94	32	60	136	71	128	91	70	95	118	92	66	76	117	69	51	91	76	100	81	82	85	73	54	90	67	50	71	118
20. Solin	45	92	55	58	98	42	79	45	43	69	68	50	39	71	77	81	62	70	80	49	69	67	76	59	42	62	63	47	40	83

PODRIJETLO INFORMANTA

RIJEČ	ISTINE		NAZNAKOM		ZLOČESTE		MAGARCA		RADIMO		ENGLESKE		VEČERNJI		ISTEGNUT		NARODA		NAČELNIK		NE PAMTIM		PREDBRAČNI		ZARADIM		RIBARE		PREDZNAKA	
	sti	nē	zna	kō m	če	stē	gār	ca	dī	mo	glē	skē	čēr	nji	stē	gnūt	rō	dā	čēl	nik	pām	tīm	brā	čnī	rā	dīm	bā	rē	znā	kā
1.Pakrac	80	82	46	105	60	43	60	130	75	75	113	73	68	61	62	76	87	90	53	49	N 40	85	67	90	80	56	100	100	88	85
2.D. Miholjac	94	148	55	79	74	77	109	86	72	110	113	68	12 4	54	152	67	96	118	87	73	120	68	109	85	143	106	148	131	116	105
3.Vukovar	60	76	64	71	82	40	128	48	49	79	73	54	80	64	89	55	84	67	97	75	79	59	91	39	102	56	125	90	89	70
4.Novska	41	74	63	65	68	64	56	57	38	119	40	54	51	60	41	57	63	76	63	38	62	55	50	38	67	71	81	71	69	62
5.Sl. Brod	30	99	61	49	78	62	81	62	53	105	84	55	56	50	63	92	88	83	42	46	67	45	70	56	93	82	108	96	68	46
6.Sl. Brod	38	96	50	63	50	55	65	61	40	65	92	97	68	42	78	66	86	81	46	56	72	36	54	42	85	86	108	117	75	71
7.Osijek	43	13 1	88	63	95	75	121	42	52	99	130	67	71	111	109	93	112	95	75	39	95	53	113	85	92	77	156	96	137	83
8.Virovitica	38	78	61	71	64	42	90	64	47	116	55	59	68	47	60	61	81	54	40	57	77	55	62	42	80	93	88	120	69	55
9.Osijek	53	68	60	65	41	45	108	46	67	82	40	50	50	80	32	74	46	62	38	84	69	56	53	33	80	55	131	106	46	32
10.Požega	49	74	65	51	66	63	98	51	57	134	76	89	75	54	62	88	81	67	58	69	72	35	77	49	93	70	127	128	71	56
11. Solin	44	48	65	42	48	64	92	45	48	40	51	33	85	45	87	32	59	75	65	77	91	37	60	49	74	55	156	59	48	63
12.Slano	30	55	43	79	42	66	96	41	43	61	70	72	48	67	68	51	87	63	58	47	87	60	81	30	93	72	115	91	55	76
13.Split	63	95	68	51	78	69	147	71	66	126	104	68	98	104	122	81	98	103	89	82	103	47	99	55	131	72	160	106	100	79
14.Metković	40	146	50	85	46	113	135	56	71	76	123	118	108	83	113	124	147	156	92	90	107	64	103	83	152	78	183	145	166	125
15.Šibenik	67	96	81	83	56	64	122	79	47	158	72	78	131	57	115	80	106	159	138	62	123	56	115	48	140	154	148	119	122	98
16.Šibenik	49	109	98	48	86	45	144	63	53	56	102	72	127	60	92	87	89	92	91	65	153	36	53	70	97	50	141	60	75	58
17.Metković	41	100	70	41	56	70	71	51	48	63	112	97	76	83	96	77	94	92	127	101	86	64	61	48	109	54	117	92	72	70
18.Omiš	63	88	61	108	38	87	116	70	49	112	113	88	85	76	119	86	87	93	68	50	95	33	N 135	68	121	135	137	98	92	46
19.Split	46	88	60	63	72	67	141	76	58	88	95	71	110	80	115	92	126	81	83	124	117	73	99	45	103	86	187	92	71	77
20. Solin	49	83	76	39	61	47	63	53	44	70	63	47	58	70	68	52	61	68	41	63	56	31	41	36	88	85	113	94	78	49

C) Broj procjena ostvarenja zanaglasne dužine u svakom slogu te ocjena izgovora

IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUZINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD	IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUZINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD
1. ljubazan (P)	3	8	5,12	1,51	21. zločeste (S)	8	6	5,2	1,66
2. engleske (DM)	11	3	2,4	1,44	22. zaradim (M)	11	5	5,16	1,57
3. pamćenje (DM)	14	4	2,72	1,67	23. predbračni (DM)	16	2	2,76	1,81
4. istine (S)	2	8	5,84	1,03	24. današnji (P)	6	8	4,88	1,81
5. engleske (M)	8	3	5,6	1,47	25. večernji (S)	3	2	5,56	1,47
6. istegnut (S)	8	8	5,8	1,29	26. predznaka (M)	10	4	5,2	1,12
7. ljubazan (DM)	21	16	3,12	1,90	27. zločeste (P)	2	0	4,96	1,67
8. bolničar (P)	4	3	5,72	1,31	28. naroda (M)	7	2	5,36	1,55
9. godište (M)	17	3	4,68	1,70	29. engleske (P)	4	0	5,64	1,63
10. čimbenik (S)	3	3	6,28	0,98	30. današnji (S)	6	15	5,56	1,42
11. načelnik (DM)	16	2	3,16	1,65	31. mladima (DM)	15	6	2,32	1,41
12. mladima (M)	1	0	4,68	1,65	32. naznakom (P)	4	4	5,88	1,01
13. predbračni (S)	9	1	5,92	1,12	33. mišljenje (S)	3	1	5,68	1,46
14. današnji (DM)	23	11	2,96	1,90	34. sanjkamo (DM)	16	3	3,2	1,78
15. magarca (P)	2	6	4,12	1,86	35. narasti (P)	2	1	5,72	1,57
16. zločeste (DM)	20	4	3,76	1,36	36. čimbenik (M)	2	6	6	1,26
17. godište (S)	4	0	5,68	1,28	37. sablazan (S)	6	3	5,8	1,26
18. predznaka (P)	5	10	5,44	1,29	38. pođoše (P)	9	10	6,08	0,95
19. ne pamtim (M)	9	4	5,88	1,24	39. zločeste (M)	4	0	5,96	1,34
20. načelnik (P)	8	3	5,96	1,21	40. naroda S)	10	2	5,72	1,37

Nakon svake izgovorene riječi kraticom je označeno mjesto iz kojega informant dolazi. P=Pakrac; DM=Donji Miholjac; S=Slano; R=Metković

IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUZINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD	IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUZINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD
41. pamćenje (P)	6	2	4,6	1,44	61. ribare (P)	10	2	4,24	1,51
42. narasti (DM)	23	10	3,64	1,98	62. magarca (S)	15	2	4,68	1,68
43. mišljenje (M)	3	0	5,4	1,32	63. večernji (P)	3	2	5,32	1,41
44. predznaka (S)	9	5	5,96	1,02	64. nagluha (DM)	19	4	3,2	1,76
45. radimo (M)	3	1	4,88	1,59	65. narasti (M)	13	4	5,48	1,39
46. istine (P)	7	0	6,12	1,17	66. nagluha (S)	6	1	5,6	1,41
47. istegnut (DM)	24	9	4	1,96	67. godište (P)	5	3	5,28	1,74
48. predbračni (M)	4	0	5,56	1,26	68. bolničar (DM)	13	8	3,6	1,98
49. predznaka (DM)	22	11	3,12	1,64	69. pamćenje (S)	4	3	5,84	1,31
50. mladima (S)	0	0	5,48	1,64	70. pitate (P)	5	0	5,6	1,26
51. nagluha (M)	15	1	4,8	1,55	71. istine (DM)	15	13	3,92	1,91
52. ribare (S)	7	4	4,72	1,51	72. pođoše (M)	5	0	5,24	1,20
53. današnji (M)	6	16	4,88	1,54	73. bolničar (S)	4	3	5,36	1,55
54. načelnik (S)	8	2	5,56	1,23	74. sanjkamo (P)	5	2	4,72	1,70
55. pameti (P)	3	0	5,56	1,56	75. magarca (DM)	24	4	3,08	1,98
56. istegnut (M)	11	8	5,44	1,42	76. pameti (S)	5	0	5,32	1,10
57. zaradim (DM)	23	7	4,16	1,82	77. predbračni (P)	11	4	5,2	1,32
58. naroda (P)	3	5	5,2	1,41	78. sanjkamo (S)	3	5	5,72	1,28
59. pitate (S)	1	0	5,32	1,31	79. naroda (DM)	15	4	3,92	1,80
60. radimo (DM)	14	5	3,76	1,59	80. zločeste (S)	3	5	5,44	1,53

IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUŽINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD	IZGOVORENA RIJEČ	BROJ PROCJENA DUŽINE ZANAGLASNIH VOKALA		OCJENA IZGOVORA	SD
81. ne pamtim (P)	naglašen prvi slog			1,70	101. ne pamtim (S)	14	8	5,64	1,25
82. mišljenje (DM)	20	8	3,32	1,84	102. istine (M)	2	3	4,8	1,58
83. sablazan (M)	8	5	5	1,26	103. radimo (P)	6	2	4,84	1,75
84. narasti (S)	15	2	5,6	1,22	104. pitate (DM)	14	4	2,72	1,59
85. mišljenje (P)	1	0	5,76	1,30	105. pameti (M)	9	0	4,56	1,53
86. čimbenik (DM)	19	5	3,16	1,89	106. naznakom (S)	2	7	5,92	1,15
87. pamćenje (M)	2	0	5,48	1,26	107. ribare (M)	8	2	5,08	1,35
88. ljubazan (S)	0	2	5,56	1,29	108. istegnut (P)	9	6	5,56	1,42
89. čimbenik (P)	2	2	5,08	1,73	109. naznakom (M)	3	2	6,04	1,24
90. sablazan (DM)	17	4	3,12	1,64	110. ribare (DM)	21	7	2,56	1,56
91. ljubazan (M)	13	5	5,04	1,67	111. načelnik (M)	12	5	4,2	1,80
92. pođoše (S)	8	1	5,64	1,41	112. zaradim (P)	4	5	5,32	1,65
93. sablazan (P)	3	0	5,32	1,22	113. pameti (DM)	15	0	2,48	1,50
94. godište (DM)	23	3	2,88	1,81	114. sanjkamo (M)	4	0	4,8	1,44
95. nagluha (P)	10	1	6	1,00	115. pođoše (DM)	20	8	3,8	1,84
96. bolničar (M)	5	5	5,08	1,38	116. magarca (M)	7	0	5,12	1,51
97. radimo (S)	0	0	4,28	1,79	117. ne pamtim (DM)	20	9	3,6	1,73
98. mladima (P)	3	0	5,36	1,22	118. engleske (S)	1	4	5,84	1,40
99. večernji (DM)	18	3	2,92	1,66	119. naznakom (DM)	12	5	3	1,76
100. pitate (M)	8	1	5,44	1,23	120. večernji (M)	3	1	5,32	1,46